

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ
ΕΠΙ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ ΤΩΝ ΣΕΛΤΖΟΥΚΙΔΩΝ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ ΕΝ ΣΥΡΙΑ,

Προσωρινή επικράτεια τῶν Σελτζουκιδῶν.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ια' αἰῶνος ἡ ἑλληνικὴ κυριαρχία ἐν Συρίᾳ ἐφαίνετο κινδυνεύουσα ἐκ τῶν Φατιμιδῶν Ἀράβων χαλιφῶν, ὧν ὁ ἀλ-Χάκιμ (996—1020) κατεδυνάστευσε καὶ κατεβασάνισε τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Αἰγύπτου, Συρίας καὶ Παλαιστίνης, διέταξε δὲ τῷ 1009 τὴν πυρπόλησιν καὶ τελείαν καταστροφὴν τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως¹. Τὸ Χαλέπιον ἀνεκήρυξε τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου, εἰς δὲ μέχρι τοῦδε ἦτο ὑποτελές, ἄλλαι δὲ τινες πόλεις τῆς Συρίας κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Τὴν πρόοδον τούτων ἀνέκοιψε πρὸς καιρὸν ὁ νεαρὸς τότε Ἕλλην στρατηγὸς Γεώργιος Μανιάκης, ὅστις τῷ 1032 ἀνέκτησε τὴν Ἐδεσσαν καὶ ἀνεκόμισεν ἐκεῖθεν εἰς ΚΠολιν τὴν γνωστὴν ἀπόκρουφον ἐπιστολὴν τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Ἀβγαρον, ἡγεμόνα τῆς Ἐδέσσης. Μεταξὺ τοῦ Βασιλέως τοῦ Βυζαντίου Ρωμανοῦ γ' Ἀργυροῦ (1028—1034) καὶ τῶν Ἀράβων χαλιφῶν συνήφθη, μετὰ πολλὰς καὶ ἐπιπόνους διαπραγματεύσεις, συνθήκη, ἣς τὸ μὲν πρῶτον ἄρθρον παρεχώρει εἰς τὸν Βασιλέα τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν τὸν Πατριάρχην Ἱεροσολύμων, τὸ δὲ δεύτερον τὸ δικαίωμα τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως².

Ἄλλ' ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ια' αἰῶνος οἱ Ἕλληνες ἀντιμετώπισαν νέον κίνδυνον, τὸν ἐκ τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων³. Οὗτοι προσέλαβον τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐκ τοῦ Τούρκου Σελτζούκ, ὑπηρετοῦντος ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα τοῦ Τουρκεστὰν περὶ τὸ 1000. Ὁ Σελτζούκ, ἐκ τῶν στεππῶν τῶν Κιργίζων μεταναστεύσας μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν φυλῆς εἰς Τρανσοχανίαν παρὰ τὴν Βουχάραν, ἐδέχθη τὴν θρησκείαν τοῦ Ἰσλάμ, ραγδαίως δὲ ἠῤῥξήθησαν οἱ ὄπαδοι αὐτοῦ καὶ κατέλαβον τὸ Χορασάν, ἐκεῖθεν δὲ ἐπέδραμον κατὰ τῆς Περσίας καὶ εἰσέδυσαν εἰς Μεσοποταμίαν. Προστεθειῶν δὲ εἰς αὐτοὺς καὶ ἄλλων τουρκικῶν φυλῶν κατέλαβον ὅλο-

1. *Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου* (Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν) Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, Ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ Ἀλεξανδρείᾳ 1910, σ. 358 ἐξ.

2. Αὐτόθι, σ. 363. 4. A. Vasiliev, *Histoire de l'Empire byzantin*, trad. de russe par P. Brodin et A. Bourguina, Paris 1932, I, 413. 414.

3. A. Vasiliev, *Histoire de l'Empire byzantin* I, 466 ἐξ. Πρβλ. J. Laurent, *Byzance et les Turcs. Seldjucides dans l'Asie occidentale jusqu'en 1081*, Paris 1913.

κληρον τὴν δυτικὴν Ἀσίαν ἀπὸ τοῦ Ἀφγανιστᾶν μέχρι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ Κράτους τῶν Φατιμιδῶν χαλιφῶν τῆς Αἰγύπτου. Μισθοφόροι ὄντες συμπολεμισταὶ κατ' ἀρχὰς τῶν Ἑλλήνων, ὤρμησαν ὕστερον κατὰ τῶν ἐλληνικῶν κτήσεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὑπὸ τὸν Σουλτᾶνον Ἀρπ—Ἀσλάν, καταλαβόντα τὴν Ἀρμενίαν καὶ λεηλατήσαντα τὴν Καππαδοκίαν καὶ μέρος τῆς Συρίας. Ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας οἱ Τοῦρκοὶ ἐπιδρομεῖς κατέστρεψαν τὸν ναὸν τοῦ ἁγ. Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, ἔνθα ἐσώζετο τὸ ἱερόν αὐτοῦ λείψανον. Πανταχοῦ αἱ ὀρδαὶ τῶν Σελτζουκιδῶν προὔξενον μεγίστας καταστροφάς. Ὁ Βασιλεὺς τῆς ΚΠόλεως Ρωμανὸς Διογένης (1068—1071) ἐκστρατεύσας κατ' αὐτῶν, ἀνέκοψε μὲν πρὸς καιρὸν τὴν ὀλεθριωτάτην ὁρμὴν των, ἀλλ' ἠττήθη κατὰ κράτος, καίτοι ἡρωϊκώτατα ἀγωνισθεὶς εἰς μάχην παρὰ τὴν πόλιν τῆς Ἀρμενίας Μαντζικιέρτ (Manazkert, νῦν Malazgherd), πρὸς βορρᾶν τῆς λίμνης Βάν. Ὁ τοῦρκος Σουλτᾶνος ἐφέρθη γενναιοψύχως πρὸς τὸν πληγωθέντα καὶ αἰχμαλωτισθέντα Βασιλέα, ἀλλ' ἐπέβαλεν εἰς αὐτὸν βαρυτάτους ὄρους συνθήκης¹. Ἡ ἴττα ἐκείνη ὑπῆρξε θανάσιμον πλῆγμα κατὰ τῆς ἐλληνικῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου. Ὁ διάδοχος τοῦ Ἀλπ—Ἀρσλάν Σουλτᾶνος Σουλεϊμᾶν ἱδρυσεν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ τὸ πρῶτον ὠργανωμένον Κράτος τὸ «Σουλτανᾶτον τῶν Ροῦμ» (=Ἑλλήνων) ὡς ὀνομάσθη ἐκ τοῦ ἐλληνικοῦ πληθυντικοῦ τῆς χώρας, οὗτινος πρωτεύουσαν ὥρισε τὸ Ἰκόνιον. Τὸ Κράτος ἐμοῦ λίαν ταχέως ἐπεξετάθη οὐ μόνον ἐπὶ πασῶν σχεδὸν τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ἑλληνικῶν κτήσεων ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μεγάλου μέρους τῶν κτήσεων τῶν Ἀράβων χαλιφῶν. Τοῦρκοὶ Ἐμίραι ἐγκατεστάθησαν ἐν Νικαίᾳ καὶ ἐν Κυζίκῳ (1081).

Ταῦτοχρόνως ἐμορφοῦτο ἀνεξάρτητός τις Ἀρμενικὴ ἡγεμονία ὑπὸ τὸν Ἀρμένιον Φιλάρετον Βραχάμιον², ὅστις ὑπηρετήσας ὡς μέγας δομέστικος ὑπὸ τὸν Βασιλέα τοῦ Βυζαντίου Διογένη δὲν ἀνεγνώρισεν τὸν διάδοχον τούτου Μιχαὴλ ζ'. Δούκαν Παραπινάκιον (1071—1078). Ἀνακηρυχθεὶς δὲ ἡγεμὼν, κατέλαβε πόλεις τινὰς τῆς Κιλικίας, ἐν αἷς καὶ τὴν Μελιτηνήν. Οἱ Ἕλληνες Βασιλεῖς, σκοποῦντες ἵνα χρησιμοποιοῦσιν τὴν ἡγεμονίαν ἐκείνην ὡς πρόχωμα κατὰ τῶν προελαυνόντων τούρκων ἀνεγνώρισαν σιωπηλῶς τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς, ἐπεμπον δὲ δῶρα πρὸς τὸν Φιλάρετον, ἀναγνώρισαντα ἄλλως τε, τὴν ἐπικυριαρχίαν τῶν ἐλλήνων Βασιλέων ἐπὶ Νικήφορου γ' Βοτανεῖα του (1078—1081).

1. **II. Καρολίδου**, ὁ Αὐτοκράτωρ Διογένης ὁ Ρωμανὸς (1068—1071), Ἐν Ἀθῆναις 1906. **Κ. Παπαρηγοπούλου**, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (ἔκδ. Ἐλευθερουδάκη) Δ, β, σ. 19 ἐξ. **A. Basiliev**, Ἐνθ' ἀν. I, 466 ἐξ. **E. Honigmann**, Die Ostgrenze des Byzantinischen Reiches von 363 bis 1071 nach griechischen, arabischen, syrischen und armenischen Quellen (**A. A. Vasiliev**, Byzance et les Arabes, t. III) Bruxelles 1935, σ. 119. ἐξ.

2. Περὶ αὐτοῦ ἴδε **Jos. Laurent**, ἐν Revue des Etudes Armeniennes, IX, 1929, σ. 61—72, **Adontz**, ἐν τῷ περιοδ. «Byzantion», IX, 1934, σ. 377—82. **E. Honigmann**, Die Ostgrenze, σ. 143—4.

Ὁ Φιλάρετος ἐπέδωκε νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν Ἀντιόχειαν, πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς θέσεως αὐτοῦ ἐν Κιλικίᾳ κατὰ τῶν τούρκων, ἀλλ' ἀντίσταντο εἰς τὰ σχέδια αὐτοῦ οἱ Ἕλληνες. Ὁ ἐπὶ Μιχαὴλ ζ'. δοῦξ τῆς Ἀντιοχείας Ἰσαάκιος Κομνηνὸς εἶχεν εἰδικὴν ἐντολὴν ἵνα ἐπιβλέπῃ τὰς κινήσεις τοῦ Φιλάρετου. Ἀλλὰ παραδόξως πῶς ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ Ἀντιοχείᾳ ὑπῆρχον Ἀρμενίοι τινες ὁρθόδοξοι καταλαμβάνοντες τ' ἀνώτατα πολιτικὰ ἀξιώματα'. Τοιοῦτος ἦτο ὁ δοῦξ Ἀντιοχείας Βασάγιος (Vasag) υἱὸς τοῦ Γεωργίου Μαγίστρου. Ὁ Ἀρμένιος δοῦξ ἐδόλοφονήθη, ἡ δὲ ἀριστοκρατικὴ τάξις τῆς Ἀντιοχείας προσεκάλεσε τὸν Φιλάρετον ἵνα καταλάβῃ τὴν πόλιν. Ὁ Φιλάρετος γενόμενος κύριος αὐτῆς ἐπέξτεινε τὰς κτήσεις του, καταλαβὼν καὶ τὴν Ἔδεσσαν. Ἀλλὰ λίαν ταχέως κατελύθη τὸ Κράτος αὐτοῦ.

Ὁ ἡγεμὼν τῶν Σελτζουκιδῶν τούρκων Μάλεκ Σάχ, διὰ τοῦ Σουλεϊμάν, διοικητοῦ τῶν ὑπ' αὐτῶν καταληφθεισῶν ἑλληνικῶν χωρῶν τῆς Μικράς Ἀσίας, ἐν ἔτει 1084 κατέλαβε τὴν Ἀντιόχειαν, ἣν ὀριστικῶς ἔκτισε ἀπώλεσαν οἱ Ἕλληνες². Καίτοι ἐν τῇ πραγματικότητι ἀφ' ἱκανοῦ χρόνου δὲν ἦσαν οὗτοι κύριοι αὐτῆς, ἡ ἀπώλεια ὅμως αὐτῆς ὑπῆρξεν ἀπώλεια τοῦ τελευταίου χριστιανικοῦ προχώματος ἐν Συρίᾳ. Ἐκ τῆς Ἀντιοχείας δὲ ὁρμώμενοι οἱ Σελτζουκίδαι τούρκοι, μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐπέξτειναν τὰς κτήσεις αὐτῶν. Οὕτω δὲ τῷ 1092 προῦχώρησαν πρὸς τὴν Σμύρνην, τὰς Κλαζομενάς, τὴν Χίον, τὴν Λέσβον, τὴν Ρόδον καὶ τὰς ἀρχαίας Ἐπισκοπὰς τούτων καὶ καταστρέφαντες ἡ αἰχμαλωτίσαντες τὸν χριστιανικὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν. Τέλος οἱ Σελτζουκίδαι τούρκοι κατέλαβον τῷ 1096 τὴν Ἱερουσαλήμ, ἰδρῦθησαν δὲ διάφοροι Σελτζουκικαὶ τουρκικαὶ Ἡγεμονίαι ἐν Συρίᾳ, Ἀντιοχείας, Δαμασκοῦ, Χαλεπίου Τριπόλεως³.

Οὕτως ὑπεδουλώθη καὶ πάλιν ἡ Ἀντιόχεια μετὰ πάσης τῆς Συρίας, μετ' αὐτῆς δὲ ὑπεδουλώθη καὶ ἡ ἔνδοξος Ἐκκλησία Ἀντιοχείας ὑπὸ νέους μουσουλμάνους κατακτητάς. Στερούμεθα εἰδήσεων περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας ὑπ' αὐτούς, πολυτίμους δὲ τινὰς μόνον ἔχομεν παρὰ τοῦ λογίου μοναχοῦ Νίκωνος. Οὗτος ἀκμάσας, κατὰ τινὰς ἐνδείξεις⁴ ἐπὶ Κωνσταντίνου Δούκα (1059—67) ἐμόνασε κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν Ραϊθῶ εἶτα δ' ἐν Μαύρῳ Ὄρει, ὅπερ κυρίως ἦτο ὁ Ἀμανὸς μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ὀρόντου, καὶ ἐν τῇ Μονῇ τοῦ ὁσίου Συμεῶν τοῦ Στυλίου τοῦ νέου ἐν τῷ Θαυμαστῷ ὄρει, συνήθως δὲ καλεῖται ὁ Νί-

1. Πρβλ. Jos. Fr. Laurent, Le duc d' Antioche Khatchatour (1068—72) ἐν «Byzantinische Zeitschrift» XXX, 1929/30 σ. 405—411.

2. F. Chalandon, Essai sur le règne d' Alexis Ier Comnène (1081—1118), Paris 1900, σ. 95—97.

3. Πρβλ. **Κ. Παπαρηγοπούλου**, Ἱστορία Δβ'. σ. 62 ἐξ. A. Vasiliev, Histoire de l' Empire byzantin, II, 19 ἐξ. L. Bréhier, l' Eglise et l' Orient au moyen age. Les Croisades³, Paris 1911, σ. 40 ἐξ.

4. M o n t f a n c o n, Προλεγόμενα, εἰς τὰ συγγράμματα Ἀναστασίου Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης Πατρ. Migne ἑλλ. 127, 513.

κων μοναχὸς τοῦ Μαύρου ἢ Μέλανος Ὁρους¹. Ἦτο φαίνεται Ἀντιοχεὺς τὴν πατρίδα, μορφωθεὶς δὲ ὑπὸ τὰς ὀδηγίας τοῦ μοναχοῦ Λουκᾶ, ὃν ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Νικόλαος β'. Στουδίτης χειροτόνησεν Ἐπίσκοπον Ἀναζάβρωσ, διεκρίθη μεγάλως καὶ διὰ τῆς καθόλου ἐκκλησιαστικῆς αὐτοῦ δράσεως καὶ διὰ τῶν συγγραφῶν. Ὡς ἔγραφεν ὁ ἴδιος πρὸς τὸν ἡγούμενον Γεράσιμον εἰς Ἱεροσόλυμα, τὸν καὶ μαθητὴν αὐτοῦ χρηματίσαντα, ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Θεοδόσιος γ'. Χρυσοβέργου εἶχε διορίσει αὐτὸν διδάσκαλον τοῦ θείου λόγου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ («ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ μακαρίτου πατριάρχου κύρι Θεοδοσίου ἐνεχειρίσθη καὶ ἐπιεγράφη, ἀναξίου μου ὄντος, τὸ διδάσκαλεῖον»), ὁ αὐτὸς φαίνεται Πατριάρχης προέτρεψεν αὐτὸν ἵνα δεχθῆ χειροτονίαν Πρεσβυτέρου, εἶτα δὲ καὶ Καθολικοῦ Βαβυλώνος². ἀλλ' ἠρνήθη ὁ Νίκων, θεωρῶν ἑαυτὸν ἀνάξιον. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἔγραψε πραγματείαν (λόγον) πρὸς τινὰ συμμοναστὴν αὐτοῦ ἐν τῇ Μονῇ τοῦ ὁσίου Συμεὼν Βασιλείου³. Ἐν ἑτέρᾳ πραγματείᾳ περὶ ἑορτῶν καὶ νηστειῶν πρὸς τὸν συμμοναστὴν αὐτοῦ Λουκᾶν⁴ διηγείται ὅτι μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀντιοχείας ὑπὸ τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων ἔμεινεν ἥσυχος, διότι μετ' αὐτὴν ἐπεκράτησεν εἰρήνη, «οἷα οὐκ ἦτον ὅτε οἱ ὁμόπιστοὶ μας τὴν ἐπικράτησιν εἶχον», σημειοῖ ὁ Νίκων, ὅστις ὁμως καταδιώκετο ὑπὸ τινων συκοφαντῶν καὶ ραδιούργων, ἄγνωστον διὰ τίνας λόγους. Τότε μετέβη εἰς τὴν Μονὴν τῆς Θεοτόκου τοῦ Ροϊδίου, καὶ διωρίσθη μὲν πάλιν διδάσκαλος τοῦ θείου λόγου διὰ γράμματος τῶν Ἀρχιερέων διαβιβασθέντος εἰς αὐτὸν διὰ τοῦ Σαμουὴλ τοῦ μητροπολίτου Ἀδάνων⁵. ἀλλὰ πρὸς τὸν Γεράσιμον ἔγραφεν ἐκ τῆς Μονῆς Ροϊδίου «καὶ τὴν πᾶσαν ἀνάπαυσίν μου καθὼς με γινώσκεις ἐποίησεν ὁ Θεὸς διὰ πρεσβειῶν τῆς Θεοτόκου ᾧδε καὶ πάλιν διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου Συμεὼν εἰς τὸ αὐτοῦ ἅγιον καὶ θαυμαστὸν Ὁρος, τοῦ αὐθέντου μας τοῦ ἁγίου Συμεὼν τοῦ θαυματουργοῦ, καὶ ποτὲ μὲν ἐκεῖ, ποτὲ δὲ ᾧδε κάθουμαι καὶ ἀναπαύομαι»⁶. Φαίνεται ὅτι ἔτελεύτησε τὸν βίον πρὸ τῆς φραγκοκρατίας ἐν Ἀντιοχείᾳ.

1. R. Dussand, Topographie historique de la Syrie antique et médiévale, Paris 1927, σ. 440. E. Honigmann, Die Ostgrenze, σ. 39. 41. 94. 116. 126. 127. 135. Κ. Ἀμάντου, Μαυροορίται, Περιοδ. «Ἑλληνικά», τομ. Α'. Ἀθῆναι 1928, σ. 405.

2. Ἀθανασίου γ'. Ἀντιοχείας, Ἱστορία τῶν Πατριαρχῶν Ἀντιοχείας, (text grecesc publicat si tradus, V. Radu si K. Karalevcky) ἐν τῷ Περιοδ. «Biserica Orthodoxa Romana», Bucuresti 1931, σ. 143. 144.

3. V. Benesevic, Catalogus codicum manuscriptorum graecorum qui in monasterio sanctae Catharinae in monte Sina asservantur, t. I, Petropoli 1911, σ. 576. 4. Ἀυτόθι, σ. 561.

5. Benesevic, ἐνθ' ἀν. σ. 591. Τὰ Ἀδανα τῆς Κιλικίας ἦτο ἔδρα καὶ μονοφυσίτου Ἐπισκόπου, Michéle Syrien, Chronique ed. Chapot, III, 495.

6. Benesevic, ἐνθ' ἀν. σ. 591.

Ὁ Νίκων ὑπῆρξε ἄξιος λόγου συγγραφεύς, καταλιπὼν ἔκτενές σύγγραμμα ἀσκητικόν, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἐρμηνεία τῶν θείων ἐντολῶν τοῦ Κυρίου»¹ καὶ τὸ «Τακτικόν», περιλαμβάνον διαφόρους πραγματείας, (λόγους) ἐν αἷς παρέχει τὰς περὶ τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας ἱστορικός εἰδήσεις². Ὡσαύτως συνέγραψε τὰς Π νδέκτας ἔργον πολύκροτον μεταφρασθὲν εἰς τὴν ἀραβικὴν («Ἐλάχουι») εἰς ἣν καὶ ἄλλα συγγράμματα αὐτοῦ μετεφράσθησαν³.

Ἐκτὸς ἄλλων γνωρίζομεν ἐκ τῶν πληροφοριῶν τοῦ Νίκωνος⁴, ὅτι ὀρθόδοξοὶ τινες Ἀρμένιοι μοναχοί, Τζάτοι ἐπιλεγόμενοι, ἀσκούμενοι μέχρι τοῦδε ἐν τῇ Μονῇ τοῦ ἁγ. Συμεὼν τοῦ θαυμαστοῦ εἶχον μεταβεῖ εἰς Παλαιστίνην ὅπως ἐκεῖ μονάσωσιν. Ἄλλ' ἐθεωρήθησαν ἐκεῖ ὡς μὴ ὀρθόδοξοι καὶ ὑφίσταντο προσβολὰς καὶ κατηγορίας. Μὴ ὑπάρχοντος δὲ Πατριάρχου οἱ ἐνδημοῦντες ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἀρχιερεῖς καὶ τοῦ Κλήρου οἱ πρόκριτοι, ὡς καὶ ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ ἁγ. Συμεὼν Πέτρος ἔγραψαν πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἱεροσολύμων Εὐθύμιον α'. (—1084) πληροφοροῦντες αὐτὸν⁵ περὶ τῆς ὀρθοδοξίας τῶν εἰρημένων Ἀρμενίων μοναχῶν καὶ παρακαλοῦντες ὅπως οὗτοι προστατευθῶσιν. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτῶν οἱ Ἀρχιερεῖς ὑποδηλοῦντες τὴν κατάστασιν, εἰς ἣν περιῆλθεν ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας, μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων, ἔγραφον «αἱ συμβάσαι ἡμῖν περιστάσεις καὶ ἡ γενομένη τῶν πραγμάτων ἐναλλαγὴ τοῦ δέοντος ἡμᾶς περιεκόπτουσι τοῦ συμφέροντος, ἐπειδὴ καὶ ἀποίμαντο διατελούμεν καὶ οὐκ ἔστιν ὅστις ἡμᾶς συνάξει διεσπασμένους ὄντας καὶ θηρσὶν εὐάλωτοι ὑπειρογμένους θήραμα». Διὰ τῶν ὀλίγων τούτων φράσεων ἔξεικονίζεται ἡ ἐπελθοῦσα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἀντιοχείας κατάστασις μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων.

Τὰς ἀνωτέρω ἐπιστολάς πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἱεροσολύμων προὐκάλεσεν ὁ Νίκων ἡγούμενος τότε ὢν τῆς Μονῆς τοῦ ἁγ. Συμεὼν ἐπὶ τοῦ παρὰ τὴν Ἀντιόχειαν Θαυμαστοῦ Ὄρους. Ὁ Νίκων ἔγραψε καὶ ἰδιαίτερος διὰ μακρῶν πρὸς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ἀσκούμενον μαθητὴν αὐτοῦ ἡγούμενον Γεράσιμον καὶ πρὸς τοὺς Ἰβήρας μοναχοὺς. Τοὺς Ἀρμενίους Τζάτους ἐγίνωσκε καλῶς ὁ Νίκων, διότι μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀντιοχείας ὑπὸ τῶν Σελτζουκιδῶν κατέφυγεν, ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν Μονὴν τῆς Θεοτόκου, ἐπονομαζομένην τοῦ Ροῦδίου, ἔνθα εὔρε τοιοῦτους ὀρθόδοξους Ἀρμενίους μοναχοὺς καὶ συνεμόνασε μετ' αὐτῶν. Εἶχε δὲ γνωρίσει τοιούτους καὶ ἐν τῇ Μονῇ τοῦ ἁγ. Συμεὼν ἐπὶ τοῦ

1. K. Krumbacher, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου, Α, 308-9.

2. Benesevic, ἐνθ' ἁν. σ. 561—601.

3. Ἀθανασίου γ'. Ἀντιοχείας, ἐνθ' ἁν. σ. 143. Ὁ Ἀθανάσιος ἀνάγει τὴν ἀκμὴν τοῦ δόσιου Νίκωνος εἰς τὸ ἔτος ἀπὸ κτίσεως κόσμου 6580 (=1072).

4. Νίκωνος, Λόγος λε'. παρὰ Benesevic, ἐνθ' ἁν. σ. 584—586.

5. Περὶ τοῦ Πατριάρχου τούτου ἴδε Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, σ. 368. 369.

Θαυμαστοῦ Ὁρους. Ὡς ἔγραφεν ὁ Νίκων οἱ ὀρθόδοξοι Ἀρμένιοι Τζάτοι ἔζων ἀρχικῶς ἐν Μεσοποταμίᾳ, ἔχοντες ἴδιον Ἐπίσκοπον χειροτονούμενον ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας καὶ πλήρες ἱερατικὸν σύστημα, ἀλλ' ἔνεκα τῶν διαφόρων ἐπιδρομῶν τῶν τούρκων, διεσκορπίσθησαν. Ἐν ταῖς Μοναῖς μετὰ τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων, ἔζων, ὡς συναγεται ἐξ ὧν γράφει ὁ Νίκων, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἁγ. Σάβα καὶ ἁγ. Θεοδοσίου τῆς Παλαιστίνης, οἵτινες ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς συνασκουμένους ἐν ταῖς Μοναῖς αὐτῶν Ἀρμενίους ἵνα ψάλλωσι τὰς ἱερὰς Ἀκολουθίας ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν γλώσσῃ, πλὴν τοῦ Τρισαγίου ὕμνου, ὃν, ὡφείλον νὰ ψάλλωσιν ἑλληνιστί, διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Πέτρου Κναφῆως γενομένην παραφθοράν¹. Τοιοῦτό τι ἐγένετο καὶ ἐν ταῖς ὀρθοδόξοις Μοναῖς τῆς Συρίας, ἐν αἷς μετὰ τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων ἐμόναζον καὶ οἱ Ἀρμένιοι Τζάτοι. Διὰ πάντα ταῦτα ὁ μοναχὸς Νίκων πρόετρεπε τοὺς ἐν Παλαιστίνῃ νὰ μὴ θεωροῦσιν αὐτοὺς ἀνεξετάστως ὡς μὴ ὀρθοδόξους, ἀλλὰ ν' ἀποδέχωνται καὶ ἀγαπῶσιν αὐτούς².

Ἡ κυριαρχία τῶν Σελτσουκιδῶν δὲν ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ πολὺ ἐκ τῶν πολιτικῶν δὲ πληροφοριῶν καὶ τῶν σχετικῶν ἐνδείξεων τοῦ μοναχοῦ Νίκωνος μανθάνομεν ὅτι παρὰ τὴν ἐπελθούσαν δυσάρεστον κατάστασιν ὑπὸ τοὺς μουσουλμάνους κατακτητὰς ἡ Ἐκκλησία Ἀντιοχείας δὲν ὑπέστη παρ' αὐτῶν συστηματικὸν διωγμὸν, ἢ διότι διὰ λόγους σκοπιμότητος οἱ νέοι κατακτητὰι δὲν ἀνέλαβον τοιοῦτον διωγμὸν ἢ διότι δὲν ἐπρόφθασαν νὰ πράξωσι τοιοῦτό τι. Νέοι δὲ κατακτητὰι ἐπέδραμον κατὰ τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῆς Ἀνατολῆς γενικῶς, ἀλλ' οὔτοι ἤρχοντο ὡς ἐλευθερωτὰι τῶν χριστιανῶν, ἔμβλημα φέροντες, τὸν Σταυρὸν.

Ἄλωσις τῆς Ἀντιοχείας ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων

Διὰ τὴν Ἐκκλησίαν Ἀντιοχείας αἱ ἐκ τῆς Λύσεως πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἁγίων Τόπων τῆς Παλαιστίνης ἀπὸ τῶν Μουσουλμάνων ὀρηθηθεῖσαι Σταυροφορίαι καὶ ἐγκαθιδρύσασαι Κράτη χριστιανικὰ ἐν Συρίᾳ, προσέλαβον ὅλως ἑξαιρετικὴν σημασίαν, διότι ἡ ἐπικράτης αὐτῶν ἔθηκεν αὐτὴν ὑπὸ χριστιανικὴν μὲν ἀλλ' ἑτεροδόξον πολιτικὴν Ἀρχήν, ἥτις ὑπεβοήθησε τὴν εἰς τοὺς κλίτους τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας παρεῖδυσιν τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας διὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ. Κύριος σκοπὸς τῶν Σταυροφοριῶν ὑπῆρξεν ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν Ἁγίων Τόπων ἀπὸ τῶν μουσουλμάνων Σελτσουκιδῶν Τούρκων, οἵτινες ἐγκαθίδρυσαν τὴν δυναστείαν αὐτῶν ἐν Παλαιστίνῃ μετὰ τὰς προηγηθεῖσας καταστροφὰς τῶν Ἁγίων Τόπων ἐπὶ τῶν φατιμιδῶν χαλιφῶν. Ἡ ἀπελευθέρωσις αὕτη καθίστατο δυσχερὴς διὰ τοὺς Βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου μετὰ τὴν ἀπειλητικὴν ἐπέκτασιν τῆς κυριαρχίας τῶν

1. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, σ. 187.

2. Νίκωνος, λόγος λστ'. παρὰ Benesevic, ἐνθ' ἀν. σ. 586 ἐξ.

Σελτζουκιδῶν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἐπόμενον δὲ ἦτο οἱ χριστιανοὶ Βασιλεῖς νὰ ἐπιθυμῶσι τὴν βοήθειαν τῆς χριστιανικῆς Δύσεως πρὸς τὸν ἱερόν τοῦτον σκοπόν. Ἄλλ' ἡ βοήθεια αὕτη ἐξηγοῦτο ἐκ τῶν Παπῶν Ρώμης, οἵτινες ἠδύναντο νὰ ἐλπίσωσιν ἐκτός τῆς ἠθικῆς ὠφελείας ἐκ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἁγίων Τόπων καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ κύρους τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς Ἀνατολῆς μάλιστα μετὰ τὸ σχίσμα τοῦ 1054. Οὕτως ἀνεπτύχθη, μικρὸν κατὰ μικρὸν, τελευτῶντος τοῦ α'. αἰῶνος ἡ ἰδέα τῆς Σταυροφορίας. Ἡδὴ ὁ Βασιλεὺς Μιχαὴλ Δούκας (1071—78) εἶχε ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τοῦ Πάπα Γρηγορίου ζ' (1073—85) πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ ἐκ τῶν Πετсенέγων καὶ τῶν Σελτζουκιδῶν τούρκων κινδύνου, μετὰ τῆς ὑποσχέσεως ὅτι θὰ ἐπεδιώκετο καὶ ἡ ἔνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὁ Πάπας ἔσπευσε νὰ γράψῃ πρὸς τὸν ἡγεμόνα προτεινῶν εἰδικὴν ἐκστρατείαν πρὸς βοήθειαν τῆς κινδυνεύουσας Κιπδόλεως κατὰ τῶν Μουσουλμάνων ἐπὶ τῷ τέλει τῆς ἐνώσεως μετὰ τῆς Ρώμης τῆς «σχισματικῆς» Ἀνατολῆς¹. Ἄλλ' αἱ προσπάθειαι τοῦ Πάπα πρὸς κινήσιν ἱεροῦ πολέμου δὲν ἐπέτυχον.

Ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός, ἴσως ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ μεγίστου κινδύνου, ὃν διέτρεξεν ἡ Κιπδολίς ἐκ τῶν Πετсенέγων καὶ τῶν Τούρκων διὰ τοῦ Τούρκου πειρατοῦ Τζαχας κατὰ τὰ ἔτη 1090—1091 ἐζήτησε μισθοφόρους ἐκ τῆς Δύσεως. Ἀλλὰ τὸ οἰκτρὸν τέλος τοῦ Τούρκου πειρατοῦ καὶ ἡ ἀπόκρουσις τῶν Πετсенέγων διὰ τῶν Κομνηνῶν, κατέστησε περιττὴν τὴν βοήθειαν. Ἡ ἀρξαμένη ὁμως ὑπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου ζ' κινήσις πρὸς τὴν διοργάνωσιν ἱεροῦ πολέμου διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἁγίων Τόπων ἐσυνεχίσθη ὑπὸ τοῦ Πάπα Οὐρβανοῦ β' (1088—99), ὡς γνωστὸν δὲ πολλοὶ καὶ διάφοροι λόγοι συνέτρεξαν εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς κινήσεως ἐκείνης, ἰδίως δὲ αἱ δυσχερεῖαι ἅς συνήντων οἱ μεταβαίνοντες εἰς προσκύνησιν τῶν Ἁγίων Τόπων ἐκ μέρους τῶν κατεχόντων αὐτοὺς Τούρκων. Ὁ Πάπας συνεκάλεσε Σύνοδον τῷ 1095 ἐν Πλακεντία πρὸς ἐξέτασιν ζητημάτων τινῶν. Εἰς τὴν Σύνοδον ταύτην παρουσιάσθησαν καὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ Βασιλέως Ἀλεξίου Κομνηνοῦ κατὰ τινὰς μὲν ὅπως συζητήσωσι τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν² κατ' ἄλλους δὲ ὅπως παρακαλέσωσι διὰ τοῦ Πάπα τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως ἵνα παράσχωσι μισθοφόρους στρατιώτας πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων κατὰ τοῦ νέου κινδύνου ἐκ μέρους τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων³. Διότι ὁ Σουλτᾶνος Κιλιδζ—Αρσλαν περὶ τὸ 1095 καθώρισεν ὡς ἔδραν τοῦ Κράτους τοῦ τῆν Νίκαιαν. Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸ εὐρύτερον σχέδιον τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἁγίων Τό-

1. Πατρ. Migne lat., 148, 326. 329. 386. Πρβλ. A. Vasiliev, Histoire de l' Empire Byzantin, II, 28. 29.

2. F. Chalandou, Les Comnènes. Essai sur le regne d' Alexis Ier Comnène, Paris 1900, σ. 156.

3. A. A. Vasiliev, Histoire de l' Empire Byzantin, II, 36 ἐξ. Πρβλ. καὶ τὴν αὐτόθι σχετικὴν βιβλιογραφίαν.

πων, ἀλλ' ἐξήτει μισθοφόρους κατὰ τοῦ ἀμεσωτέρου κινδύνου. Κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1095 συνήλθε νέα Σύνοδος ἐν Κλερμών πολυπληθεστάτη, ἐν αὐτῇ δὲ προεδίασεν ὁ Πάπας Οὐρβανὸς β' τὴν ὀργάνωσιν τῆς πρώτης Σταυροφορίας. Περιγράψας τὰς καταπιέσεις τῶν Χριστιανῶν παρὰ τῶν μουσουλμάνων προέτρεψε τὰ πλήθη ὅπως ἀναλάβωσι τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἁγίων Τόπων καὶ τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς. Μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὰ πλήθη ἀνέκραξαν «ὁ Θεὸς τὸ θέλει» (Deut 10 volt) καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐκστρατεύσωσι, προτάσει δὲ τοῦ Πάπα ἐπέγραψαν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου ξυρθροῦς σταυρούς, ὀπίθεν καὶ τὸ ὄνομα Σταυροφόροι. Ἐκ τῆς Γαλλίας ὁ ἐνθουσιασμός μετεδόθη εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν.

Διὰ τὸν Ἀλέξιον Κομνηνὸν ἦτο ἀπροσδόκητος ἴσως καὶ ἀνεπιθύμητος τοιαύτη ἔκβασις τῆς κινήσεως πρὸς βοήθειαν τῆς Ἀνατολῆς. Ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶδομεν, τὸ Βυζάντιον εἶχεν ἤδη διεξαγάγει πραγματικὰς καὶ ἀληθεῖς Σταυροφορίας, οἷαι ὑπῆρξαν αἱ ἐκστρατεῖαι τοῦ Ἡρακλείου κατὰ τῶν Περσῶν καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν Ἁγίων Τόπων καὶ τοῦ Τιμίου Στουροῦ, οἱ ἀγῶνες κατὰ τῶν Ἀράβων τῆς Συρίας ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, τοῦ Ἰωάννου Τριμισκή, τοῦ Βασιλείου β'. οἵτινες ἀγῶνες ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἁγίων Τόπων. Ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχον. Κατὰ δὲ τὸν 11 αἰῶνα ἀπασχόλουν τὸ Βυζάντιον οὐχὶ κυρίως ἡ Συρία καὶ Παλαιστίνη ἀλλὰ μᾶλλον ὁ ἀμεσος κίνδυνος τῆς ΚΠόλεως ἐκ τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐγκαθιδρουθέντων Τούρκων, τὸ δὲ πρὸς τοὺς Ἁγίους Τόπους ζωηρὸν ἐνδιαφέρον ἦτο μᾶλλον θρησκευτικόν, οὐχὶ πολιτικόν. Ἐν πόσῃ δὲ περιπτώσει ἡ φερομένη ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ πρὸς τὸν κόμητα Ροβέρτον τῆς Φλάνδρας, δι' ἧς ἐκαλοῦντο, δῆθεν, οἱ Λυτικοὶ ἵν' ἀναλάβωσιν Σταυροφορίαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἁγίων Τόπων εἶναι πλαστή¹.

Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1096 διὰ τοῦ ἐνθουσιώδους κηρύγματος τοῦ Πέτρου Ἐρημίτου κατηρτίσθη ἐν Γαλλίᾳ ἀτακτος σταυροφορικὸς στρατός ἡ μᾶλλον συρφετός, οὔτινος μετέσχον καὶ ἀνθρωποὶ ξένοι πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἠθικὴν, ὥρμησε δὲ διὰ τῆς Γερμανίας, τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Βουλγαρίας, διαρπάζων πυροπολῶν καὶ ληστεύων καθ' ὁδόν. Ἐκπληκτος ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς εἶδε τὰ ἀτακτα ἐκεῖνα σίτφῃ, τῶν ὁποίων οἱ ἀρχηγοὶ οὐδὲ ποῦ κεῖται ἡ Ἱερουσαλήμ ἐγγώ-

1. **Κ. Παπαρηγοπούλου**, Ἱστορία Δ, β, σ. 64 ἐξ. Ὁ F. Chalandon, Les Comnènes. Essai sur le regne l' Alexis, σ. 325 ἐξ. Ὁ L. Brehier, L' Eglise et l' orient, σ. 58 καὶ ἄλλοι εἰκάζουσιν ὅτι ὁ Ἀλέξιος ἔγραψεν ἐπιστολὴν τινα πρὸς τὸν Ροβέρτον τῆς Φλάνδρας κατὰ τὴν ἐξ Ἱεροσολύμων ἐπάνοδον καὶ διάβασιν διὰ τῆς ΚΠόλεως τῷ 1087 ὑποσχεθέντα νὰ ἐπιστρατεύσῃ ἐν Φλάνδρᾳ 500 ἑκπότης χάριν τοῦ Ἀλεξίου Πρβλ. **Ἄννα Κομνηνή**, Ἀλεξιάς Ζ, 4. ἀλλ' ἡ φερομένη ἐπιστολὴ εἶναι ἀπόκρυφος. Πρβλ. **Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου**, Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν Ἑλλάδι. Ὁ ὅσιος Μελέτιος ὁ νέος, Ἐν Ἀθήναις 1935, σ. 12, σμ. 4.

ριζον. Διηκόλυνεν οὐχ ἤτιον τὴν διάβασίν των εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἀλλὰ πρὸ τῆς Νικαίας οἱ Τοῦρκοι κατέστρεψαν ὀλοσχερῶς τοὺς ἀτάκτους ἐκείνους σταυροφόρους. Ἀλλὰ τέλος διωργανώθη κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1196 ἡ πρώτη τακτικὴ Σταυροφορία, ἥτις διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἐκινήθη πρὸς τὴν Ἀνατολήν. Δυστυχῶς καὶ οἱ ταύτην ἀπαρτίζοντες στρατιῶται ἐπεδόθησαν καθ' ὁδὸν μέχρι ΚΠόλεως εἰς παντοίας θηριωδίας, λεηλασίας καὶ καταστροφάς. Ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς μετὰ πολλῆς τῆς ἀνησυχίας εἶδε τοὺς σταυροφόρους προσεγγίζοντας εἰς τὴν ΚΠολιν, ἀλλὰ κατώρθωσε νὰ συγκρατήσῃ αὐτοὺς καὶ νὰ λάβῃ παρὰ τῶν ἀρχηγῶν των ἐνόρκους ὑποσχέσεις ὅτι θ' ἀποδώσωσιν εἰς αὐτὸν πάσας τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, ὡς ἔμελλον ν' ἀνακτήσωσι. Διαβάντες εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1097 ἐξεπολιόρκησαν τὴν Νίκαιαν, ἣν καὶ παρέδωκαν εἰς τὸν Βασιλέα Ἀλέξιον Κομνηνόν. Μετὰ νέαν ἦταν παρὰ τὸ Δορύλαιον οἱ Τοῦρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκκενώσωσι τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ νὰ ὑποχωρήσωσι εἰς τὰ ἐνδότερα. Ἀποκατεστάθη δὲ ἡ ἑλληνικὴ κυριαρχία ἐπὶ τοῦ ἐκκενωθέντος τμήματος. Προχωρήσαντες οἱ Σταυροφόροι κατέλαβον τὴν Ἐδεσσαν, ἔνθα ὁ Βαλδουίνος τῆς Φλάνδρας, ἴδρυσεν ἰδίαν Ἡγεμονίαν, παραβιάσας τοὺς πρὸς τὸν Ἀλέξιον Κομνηνὸν ὄρκους. Τὸ κακὸν παράδειγμα αὐτοῦ ἔμελλε νὰ παρασύρῃ καὶ τοὺς λοιποὺς ἡγέτας τῶν σταυροφόρων. Τῇ 10 Ὀκτωβρίου ἐπολιόρκησαν τὴν μεγάλην καὶ περιδοξὸν Ἀντιόχειαν, καλῶς ὠχυρωμένην. Ἡ πολιορκία διαρκέσασα ἐπὶ ὀκτὼ μῆνας ὑπῆρξε δι' αὐτοὺς ὀλεθρία. Ἐξηγητλήθησαν αἱ ζωτροφίαι αὐτῶν, μόλις ἀναπληρούμενοι ἐκ κρεάτων ἵππων, καμῆλων, κυνῶν, μυῶν, φλοιῶν δένδρων, χόρτων. Ἡ πείνα καὶ αἱ ἀσθένειαι ἀπεδεκάτιζον ἀνθρώπους καὶ ζῶα. Ἐκ τῶν 70.000 ἵππων μόλις εἶχον ὑπολειφθεῖ 1000 καὶ οὗτοι ἀκατάλληλοι πρὸς ὑπηρεσίαν. Πολλοὶ τῶν ἱπποτῶν ἐδραπέτευον, ὑπὸ διαφόρους προφάσεις. Ἐδραπέτευσεν καὶ αὐτὸς ὁ Πέτρος Ἐρημίτης, συνελήφθη δὲ τῇ διαταγῇ τοῦ Βοημοῦνδου μετὰ τῶν λοιπῶν φυγάδων. Τέλος διὰ προδοσίας οἱ σταυροφόροι τῇ 3 Ἰουνίου 1098 κατέλαβον τὴν Ἀντιόχειαν, παραδοθέντες εἰς ἀπεριγράπτους θηριωδίας κατὰ τῶν μουσουλμάνων.

Ἀλλὰ τῇ ἐπαύριον εὐρέθησαν στενῶς πολιορκημένοι ὑπὸ τοῦ Ἐμίρου τῆς Μουσούλης Karbuga μετὰ 200.000 στρατοῦ, ἀποσταλέντος παρὰ τοῦ χαλίφου τῆς Βαγδάτης. Ἡ ἔλλειψις τροφίμων παρουσιάσθη εὐθύς ἀμέσως ἀπειλητικῆ. Αἱ χειρότεροι τροφαὶ ἐπωλοῦντο εἰς ἀφαντίστους τιμὰς ἀλλὰ καὶ αὐταὶ ταχέως ἐξέλιπον. Ἐτροφῶν χόρτα, ρίζας, ἵππους, πλάσματα τῶν θνησκόντων! Οἱ στρατιῶται ἐξησθενημένοι περιήρχοντο τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως ζητοῦντες τροφήν αἰανδήποτε, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον κατεβασανίζετο ὁ λαὸς ἐκ πείνης καὶ ἐκ τῆς διαδόσεως διαφόρων ἰσθενειῶν. Πλείστοι ἀπέθνησκον καθ' ἑκάστην. Πολλοὶ τῶν ἱπποτῶν Σταυροφόρων ἐδραπέτευον τὴν νύκτα, τὸ αὐτὸ δ' ἐσκέπτοντο νὰ πράξωσι καὶ τινες τῶν ἡγετῶν αὐτῶν. Οἱ δραπετεύοντες συλλαμβανόμενοι ὑπὸ τῶν Τοῦρκων ἢ ἐφονεύοντο ἢ ἠσπά-

ζοντο τὸν ἰσλαμισμόν ἵνα σώζωσι τὴν ζωὴν των ! Ὁ Βασιλεὺς Ἀλέξιος Κομνηνὸς μετέβαινεν ἐσπευσμένως εἰς Ἀντιόχειαν πρὸς βοήθειαν τῶν Σταυροφόρων, ἀλλ' ὁ κόμης Στέφανος de Blois ἐπιστρέφων εἰς τὴν Λύσιον καὶ συναντήσας τὸν Βασιλέα καθ' ὁδὸν ἔπεισεν αὐτὸν ἵνα διακόψῃ τὴν περαιτέρω πορείαν, διότι οὐδεμία ἐλπὶς σωτηρίας ὑπῆρχε τῶν πολιορκουμένων ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἐκεῖνῃ ἀμηχανίᾳ ὁ ἐκ Μασσαλίας ἀπλοῦς ἱερεὺς Πέτρος Βαρθολομαῖος (Barthélémy) εἶπεν ὅτι εἶδε τρις κατ' ὄναρ τὸν Ἅγ. Ἀνδρέαν πληροφορήσαντα αὐτὸν ὅτι ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἅπ. Πέτρου ἐν Ἀντιοχείᾳ ὑπῆρχε κεκρυμμένη ἡ λόγχη ἀκριβῶς ἐκεῖνη, δι' ἧς ἐκεντήθη τοῦ Κυρίου τὸ σῶμα ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ. Ὁ ληγάτος τοῦ Πάπα δὲν ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὰ λεγόμενα τοῦ Πέτρου, ἀλλ' ὁ Ραϋμόνδος τῆς Τουλούσης διέταξε τριάκοντα ἄνδρας ἵνα ἐρευνήσωσι, οὗτοι δὲ μετὰ ἐρευνᾶν ὀλοκλήρου ἡμέρας εὔρον τοιαύτην λόγχην ! Ἡ ἀπόγνωσις τῶν Σταυροφόρων μετετρέπη εἰς ἐνθουσιασμόν. Ὁ Πέτρος ἐρημίτης ἀπεστάλη πρὸς τὸν Ἐμίρην τῆς Μουσούλης, προτείνων εἰς αὐτὸν ν' ἀπομακρυνθῇ. Ἀλλὰ μετὰ περιφρονήσεως ἀπεκρούσθη ἡ πρότασις. Μετὰ προσευχὴν καὶ νηστείαν οἱ Σταυροφόροι, καὶ ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Ἀντιοχείας πάντες οἱ δυνάμενοι νὰ φέρωσιν ὄπλα, προπορευομένου τοῦ φέροντος τὴν εὐρεθεῖσαν λόγχην, τῇ 2 Ἰουνίου 1098 ὤρμησαν ἀκάθεκτοι κατὰ τῶν πολιορκητῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βοημοῦνδου καὶ κατετρόπωσαν αὐτούς. Οὕτως ἐγένοντο ὀριστικῶς κύριοι τῆς Ἀντιοχείας. Βραδύτερον δὲ κατέλαβον καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ¹.

Ἡ φραγκοκρατία καὶ οἱ ὀρθόδοξοι Πατριάρχαι.

Αἱ Σταυροφορίαι ἄς ἀνέλαβεν ἡ Λύσις πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἁγίων Τόπων, καὶ τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, οὐχὶ μόνον δὲν ἀπέδωκαν ὀριστικὰ καὶ μόνιμα ἀποτελέσματα ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἐπηύξησαν μᾶλλον τὰ δεινὰ τῆς Ἀνατολῆς. Ἐξαιρετικῶς μεγάλα καὶ πολλὰ κακὰ ἔπαθεν ἡ Ἐκκλησία Ἀντιοχείας. Διότι, παρὰ τὰς ὑποσχέσεις των πρὸς τὸν Βασιλέα τοῦ Βυζαντίου Ἀλέξιον Κομνηνόν, ὅτι τὰς ἀπελευθερουμένας χώρας ἔμελλον νὰ παραδίδωσιν εἰς αὐτόν, οἱ Σταυροφόροι οὐχὶ μόνον αὐτὰς κατεστράτησαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν αὐταῖς Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν κατέλυσαν.

Ἐν Ἀντιοχείᾳ εὔρον ὀρθόδοξον Πατριάρχην τὸν Ἰωάννην ε'. Ὁξείτην (1089—1100) οὐχ' ἦττον μόλις ἐγένοντο ὀριστικῶς κύριοι τῆς πόλεως οἱ Σταυροφόροι ἀνεκήρυξαν μὲν ἡγεμόνα τῆς Ἀντιοχείας τὸν Βοημοῦνδον, ἔγραψαν δὲ πρὸς τὸν Πάπαν Οὐρβανὸν β'. ὅπως

1. Κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων (1099) ὁ ἐν τῇ Μονῇ τοῦ ἁγ. Σάβα ἀσκούμενος ἐξ Ἀντιοχείας μοναχὸς Γεράσιμος ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀριθμ. 743 σωζόμενον κώδικα περιλαμβάνοντα Τριψόδιον, Ν. C o n t a k o f f, Ὀδοιπορικὸν Σιναίου Ὄρους. Ἐν Ὁδησσῷ 1882, σ. 111 114, παρὰ **Ἰ. Φωκυλίδη**, Ἡ Λαύρα τοῦ ἁγίου Σάβα, σ. 484. 485.

μεταβῆ προσωπικῶς καὶ καταλάβῃ τὴν ἀνατολικὴν καθέδραν τοῦ Ἀπ. Πέτρου, ἀναγκάσῃ δὲ τοὺς «σχισματικούς» χριστιανούς τῆς Ἀνατολῆς εἰς ὑποταγὴν ὑπὸ τὴν Ἐκκλησίαν Ρώμης, διότι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς παρέδωκεν ἅπασαν τὴν χώραν τῆς Συρίας εἰς τὴν «ρωμαϊκὴν θρησκείαν». Ὁ Ὀρθόδοξος Πατριάρχης Ἰωάννης ε. Ὁξείτης (1089-1100) μετὰ διεδίαν ἠναγκάσθη ν' ἀπομακρυνθῆ ἔξ Ἀντιοχείας. ἔσπευσαν δὲ οἱ λατῖνοι νὰ ἐκλέξωσι ἴδιον Πατριάρχην Ἀντιοχείας τὸν Β ε ρ ν ἄ ρ δ ο ν 1100—1132). Καὶ οὗτος μὲν εἰρηνικῶς ὅπως οὖν διήλθε τὰς ἡμέρας αὐτοῦ, διατελὼν ἐν ὑποταγῇ ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν. Ἄλλ' ὁ μετ' αὐτὸν Πατριάρχης Ρ α ο ῦ λ, (1132—1141) θεωρῶν ἑαυτὸν διάδοχον τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων Πατριαρχῶν, τῶν μὴ ἐξαρωμένων παρὰ τοῦ Πάπα Ρώμης, ἠθέλησε νὰ καταστῆ καὶ αὐτὸς ἀνεξάρτητος. Τοῦτο ἀληθῶς ἦτο πρωτοφανὲς καὶ ἀνήκουστον διὰ τὴν λατινικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ Ραοῦλ, ἐπανειλημμένως κληθεὶς εἰς Ρώμην καὶ καταδικασθεὶς μὲν ὑπὸ Συνόδου (1141) ἀλλὰ μὴ ὑπακούσας, συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη κατορθώσας δὲ νὰ διαφύγῃ καὶ νὰ δραπετεύσῃ εἰς τὴν Δύσιν, ἀπέθανεν ἐκ δηλητηρίου (1142). Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ραοῦλ λατῖνος Πατριάρχης Ἀ μ α λ ἄ ρ ι χ ο ς (Aimeric ἢ Amaury) περιῆλθεν εἰς δεινὰς ἐριδας πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Ἀντιοχείας Ρενάλδον (Renauld de Chatillon), ὅστις πολλὰ χρήματα ἐζήτηε παρ' αὐτοῦ, πλουσιωτάτου ὄντος. Μὴ πείθων δὲ αὐτὸν ὁ Ρενάλδος συνέλαβεν ἡμέραν τινα καὶ ἀπογυμνώσας ἐμαστίγωσεν ἀνηλεῶς καὶ ἐξέθηκεν, ἀφοῦ ἤλειψε τὸ σῶμά του διὰ μέλιτος, ἀκμάζοντος τοῦ θέρους, εἰς τὸν καυστικὸν ἥλιον, αἱ δὲ σφῆκες καὶ αἱ μέλισσαι καὶ μύται καὶ ἄλλα τῶν αἰμοβόρων ζώφια συνεμύζουσι τὸ αἷμα ἐξ ὄλου τοῦ σώματός του. Ἐν ἀπαλλαγῇ τῆς φρικώδους ταύτης βασάνου ὁ λατῖνος Πατριάρχης παρέδωκε τὸν πλοῦτον αὐτοῦ εἰς τὸν Ρενάλδον, ὅπότε οὗτος οὐ μόνον ἐλεύθερον ἀφῆκεν αὐτόν, ἀλλ' ἐξευμενιζόμενος δῆθεν καὶ κοσμήσας ὠδήγησεν ἔφιππον μετὰ πομπῆς ἀνά τὴν πόλιν, αὐτὸς πεζὸς βαδίζων καὶ τὸν ἱμάντα τοῦ μανδύα αὐτοῦ κρατῶν, κατὰ τὰ ἐν τῇ Δύσει εἰθιζόμενα¹. Ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ, ὡς θὰ ἴδωμεν περαιτέρω, ὁ Ρενάλδος λεηλατήσας τὴν Κύπρον, προὐκάλεσε τὴν καθ' ἑαυτοῦ ἐπίθεσιν τοῦ Βασιλέως Μανουὴλ Κομνηνοῦ, ὁ δὲ κακοπαθήσας λατῖνος Πατριάρχης συνεχῶς ὑπέσχετο νὰ προδώσῃ τὸν Ρενάλδον. Ἄλλ' ὁ Βασιλεὺς δὲν ἐδέχθη τὴν προδοσίαν ἐπιθυμῶν νὰ νικήσῃ οὐχὶ διὰ δόλου ἀλλὰ διὰ πολέμου². Ὁ Ρενάλδος ὑπέστη ἀπερίγραφτον ταπεινώσιν, ὁ δὲ ἀτυχήσας λατῖνος Πατριάρχης κατέφυγεν εἰς Ἱερουσαλὴμ πρὸς τὸν ἡγεμόνα αὐτῆς Βαλδουίνον γ', ὅστις μεθ' ἱκανὰ ἔτη ἀποκατέστησεν αὐτὸν καὶ πάλιν εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον Ἀντιοχείας, ὠφεληθεὶς

1. *Ἰωάννης Κίνναμος*, Ἱστοριῶν βιβλίον Δ, 18 ἔκδ. Βόννης, σ. 181-182. G. Schumberger, Renauld de Chatillon, prince d' Antioche, Paris 1898, σ. 51 ἔξ. Ἠρβλ. Michel le Syrien, Chronique, ed. Chabot, III, 304. 339. 412.

2. *Ἰωάννης Κίνναμος*, ἐνθ' ἀν. σ. 182.

ἐκ τῆς εὐκαιρίας τῆς ὑπὸ τοῦ Ἐμίρου τοῦ Χαλεπίου αἰχμαλωτίσεως (21 Νοεμβρίου 1160) τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀντιοχείας Ρενάλδου.

Τοιαύτη ἀκαταστασία εἶχεν ἐπικρατήσῃ ἐν τῷ λατινικῷ Πατριαρχεῖῳ Ἀντιοχείας, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ χρόνῳ ὁ Βασιλεὺς Ἀλέξιος Κομνηνὸς ἔβλεπε μετ' ἐκπλήξεως, ὅτι ἤδη ὁ πρῶτος ἡγεμὼν Ἀντιοχείας Βοημοῦνδος οὐ μόνον δὲν ἀπέδωκε τὴν ἀνακτηθεῖσαν παρὰ τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων χώραν εἰς τὸν νόμιμον Βασιλέα, κατὰ τὰς ἐνόρκους ὑποσχέσεις του, ἀλλὰ καὶ ἐξήτει νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ παρανόμως ἰδρυθὲν Κράτος εἰς τὴν Κιλικίαν καὶ Παμφυλίαν καὶ εἰς Ἐπαρχίας ἄλλας κατοικουμένας ὑπὸ Ἑλλήνων. Ἐφαίνεται δ' ἐπὶ πλέον ἔτοιμος νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῶν Τούρκων κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἐντεῦθεν κατέστη ἀναπόφευκτος ἡ ρῆξις μεταξὺ τοῦ Ἀλέξιου καὶ τοῦ Βοημοῦνδου¹. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Ἀλέξιος ἠτοιμάζετο νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Βοημοῦνδος πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Ἀντιοχείας, ὁ Βοημοῦνδος ἡχμαλωτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἐμίρου τῆς Καππαδοκίας Malek Chazi. Ὁ Ἀλέξιος προσέφερεν εἰς τὸν Ἐμίρην ἱκανὰ χρήματα ἵνα παραδώσῃ εἰς αὐτὸν τὸν Βοημοῦνδον, Ἄλλ' ὁ Ἐμίρης λαβὼν παρ' ἄλλων περισσότερα, ἀφῆκεν αὐτὸν ὅλως ἐλεύθερον. Ὁ Ἀλέξιος τότε ἐξήτησε παρὰ τούτου τὴν παράδοσιν τῆς Ἀντιοχείας, ἀλλ' ὁ Βοημοῦνδος κατηγορηματικῶς ἠρηγήθη καίτοι περὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (1104) ἠττήθη καὶ πάλιν παρὰ τῶν Μουσουλμάνων ἐν Χαρράν, πρὸς νότον τῆς Ἐδέσσης, καὶ ἐκινδύνευσεν ν' ἀπολέσῃ ὀλόκληρον τὴν Συρίαν. Καταλιπὼν ἀναπληρωτὴν τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Ταγκρέδον μετέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς προπαρασκευὴν ἐκστρατείας κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Ἐσκόπει διὰ τοῦ Δυρραχίου καὶ τῆς Θεσσαλονίκης νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς ΚΠόλεως. Ἄλλ' ἠττηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὸ Δυρραχίον ἐδέχθη ταπεινωτικὸς ὄρους τῆς συνθήκης (1108) γενόμενος ὑποτελεὴς ὑπὸ τὸν Βασιλέα τοῦ Βυζαντίου. Εἰς τῶν ὄρων τῆς συνθήκης ἦτο καὶ οὗτος ὅτι εἰς τὸ ἕξῃς ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας ἔμελλε νὰ ἐκλέγηται ἐκ τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων καὶ δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἐκεῖ Λατῖνος Πατριάρχης Ἀντιοχείας². Ἄλλ' ὁ Ταγκρέδος δὲν ἐδέχθη τοὺς ὄρους τῆς συνθήκης, ἐσκέπειτο δὲ ὁ Ἀλέξιος ν' ἀναλάβῃ συστηματικὴν ἐκστρατείαν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Ἀντιοχείας, ἀλλ' οἱ συνεχεῖς πόλεμοι κατὰ τῶν τούρκων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δὲν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ σχέδιον τοῦτο. Ὅθεν οἱ Πατριάρχαι Ἀντιοχείας ἠναγκάζοντο νὰ διαμένωσιν ἐν ΚΠόλει.

Μετὰ τὸν Ἰωάννην Ὁξείτην³ μνημονεύονται Πατριάρχαι τινές,

1. Πρβλ. γενικῶς F. Chalandon, Essai sur le règne d'Alexis Ier Comnène 105 ἔξ. Α. Α. Vasiliev, Histoire de l'Empire byzantin, II, 4 ἔξ. **Κ. Παπαρηγοπούλου**, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους Δ, β, 89 ἔξ.

2. **Ἄννα Κομνηνή**, Ἀλεξιάς, ΙΓ, 12, ἐκδ. Bonn, II, 210.

3. **Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου**, Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, Ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰωάννης ε' Ὁξείτης (1089—1100) Ἐν Ἀθήναις (ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Ἐταιρείας Βυζ. Σπουδῶν) 1936.

ἀλλ' εἶναι ἄγνωστον ἂν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1100 καὶ 1106 ὑπῆρξεν ἑτερός τις Πατριάρχης πλὴν μόνου τοῦ Θεοδοσίου γ', ἐν ΚΠόλει ἐκλεγέντος καὶ ἐκεῖ διαμεινάντος¹. Τούτου πιθανῶς διάδοχος ὑπῆρξεν ὁ Ἰωάννης σι' Ἀπλουχέρης ἢ Ἀπλουχεῖρ (1106—)² ὅστις ἀναμφιβόλως ἐξελέγη τῷ 1106, διότι τῷ 1134 εἶχεν 28 ἔτη ὡς Πατριάρχης κατὰ θετικὴν πληροφορίαν, προσαγομένην περαιτέρω. Ὁ Ἰωάννης Ἀπλουχέρης ἦτο κληρικὸς τῆς Ἐκκλησίας ΚΠόλεως, ἐκλεγείς δὲ καὶ χειροτονηθεὶς ἐν ΚΠόλει, ἐκεῖ καὶ διέμεινε καθ' ἅπαν τὸ διάστημα τῆς ἀρχιερατείας αὐτοῦ, ἀσκῶν τὰ καθήκοντα αὐτοῦ καὶ χειροτονῶν Μητροπολίτας τῆς περιοχῆς αὐτοῦ. Ἐν ἔτει 1134 μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου ΚΠ. Ἰωάννου θ' Ἀγαπητοῦ (1111—1134) προϋτάθη καὶ ἡ ὑποψηφιότης τοῦ Ἀντιοχείας Ἰωάννου σι' Ἀπλουχέρη διὰ τὸν θρόνον ΚΠόλεως. ἀλλ' ἀπεκρούσθη. Σώζεται δὲ ἡ ἑξῆς σχετικὴ εἰδήσις³ «Ὅτε ὁ τοῦ Χαλκηδόνος Ἰωάννης Πατριάρχης ἂν ἐπὶ κγ' ἐνιαυτοῦ παρὰ τοῦ Κομνηνοῦ κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Βασιλέως προβληθεὶς ἔθετο, ζήτησις γέγονε περὶ τοῦ εἰ δεῖ τὸν Ἀντιοχείας Πατριάρχην Ἰωάννην Ἀπλουχέρην ἐπὶ κη' ἔτεσιν ὄντα Ἀντιοχείας, μὴ ἀπελθόντα δ' ἐκείσε διὰ τὸ ὑπὸ τῶν Φράγκων κρατεῖσθαι τὴν Ἀντιόχειαν, λογισθῆναι σχολάζοντα, καὶ εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀναχθῆναι. Ἄλλ' οὐκ ἐνοήθη σχολάζων, ὡς χειροτονίας καὶ ψήφους μυρίας ποιησάμενος τῶν ὑπ' αὐτὸν μητροπόλεων, κἂν ἐνιδροσθῆναι οὐκ ἔφθασε. Γέγονε δὲ Πατριάρχης ὁ μέγας οἰκονόμος τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, παρὰ πάσης τῆς Ἐκκλησίας ζητηθεὶς καὶ προκριθεὶς παρὰ τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, μηνὶ Μαΐω, ἰνδικτιῶνος ιβ' ἔτους Ϛχμβ». Ὁ ἐκλεγείς Πατριάρχης ΚΠόλεως ἦτο ὁ Λέων Στυλπῆς (ἢ Στυπιώτης 1134—1143),

1. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ δὲν ὑπάρχει ἐν τοῖς καταλόγοις τῶν Πατριαρχῶν, C. Karalevsky, art. Antioche ἐν Dictionnaire d'histoire et de Geographie, III, 699, ἀλλ' ἀναγράφεται ἐν τῷ τῆς Ἐκκλησίας Ρόδου «Συνοδικῷ», Dom Norbert Carpuys, Le Synodicon de l'Eglise de Rhodes, ἐν «Echos d'Orient» XXXVII, 1934, σ. 209 σημ.

2. Μιχαὴλ τις Ἀπλουχεῖρ συνέταξε περὶ τὸ 1183 ποίημα Περβλ. Treu, Michael Harlucheir, Byz. Zeitschrift, I, 338. Ἐπίσης ἐγνώσθη καὶ τις δικαστικὸς Θωμᾶς Ἀπλουχεῖρ, περὶ οὗ περαιτέρω.

3. Ἐσημείωσε ταύτην ὁ Beveregius ἐκ σχολίου προτασσομένου τῆς ἐρμηνείας τοῦ Ζωναρᾶ καὶ Βαλοσαμῶνος εἰς τὸν ιη'. κανόνα τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Συνόδου τοῦ 341 (Πατρ. Migne ἑλλ. 137. 1323—4 σημ.). Ὁ ιζ'. κανὼν τῆς Συνόδου ταύτης ἐπιβάλλει ποινὰς εἰς τοὺς Ἐπισκόπους τοὺς χειροτονουμένους καὶ ἀρνούμενους νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν αὐτῶν, ἀλλ' ὁ ιη'. κανὼν ἐπιτρέπει εἰς χειροτονούμενον Ἐπίσκοπον καὶ μὴ δυνάμενον νὰ μεταβῆ εἰς Ἐπισκοπὴν αὐτοῦ ἢ ἐνεκα ἀντιδράσεως τοῦ λαοῦ ἢ ἐνεκα ἐπιδρομῆς ἐθνῶν ὅπως ὅπου ἂν εὐρίσκηται ἀρχιερατικῆς τιμῆς ἀξιώται καὶ ἐνεργῆ τὰ τοῦ Ἀρχιερέως μετὰ εἰδήσεως καὶ ἀδείας τοῦ ἐγχωρίου Ἐπισκόπου, ἀλλὰ μετὰ τινῶν περιορισμῶν, μέχρις αὐτελείας Σύνόδος ἀποφανθῆ περὶ αὐτοῦ.

ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνωτέρω πολυτίμου πληροφορίας συνάγεται ὅτι εἰς τὰς Ἐπαρχίας τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας ἀπεσετέλλοντο Μητροπολίται χειροτονούμενοι ἐν ΚΠόλει ὑπὸ τῶν ἐκεῖ διαμενόντων Πατριαρχῶν Ἀντιοχείας.

Ὁ Ἰωάννης στ' Ἀπλουχέρης τῷ 1117 ἀναφέρεται ἐν τινι σημείω-
ματι τοῦ Βασιλέως Ἀλεξίου Κομνηνοῦ περὶ τοῦ Εὐστρατίου Νικαίας
(† περὶ τὸ 1120) ὡς συμμετασχὼν τῆς κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο συνελθούσης
ἐν ΚΠόλει Συνόδου. Ὁ ἑλλόγιμος μητροπολίτης Εὐστράτιος Νικαίας
ἐν τινι πραγματείᾳ («λόγῳ») κατὰ Ἀρμενίου μετεχειρίσθη τὴν νεστο-
ριανίζουσαν φράσιν «καὶ πρότερον καὶ νῦν τῷ Πατρὶ λατρεύει τοῦ
Κυρίου τὸ πρόσλημμα» ἐννοῶν ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐν τῷ Ἰησοῦ
Χριστῷ ἦτο κεχωρισμένη τῆς θείας, ἦν καὶ ἐλάτρευε. Τὴν φράσιν ταύ-
την ἐν τῇ ἀνωτέρῳ Συνόδῳ ἀνεκάλεσε, παραδεχθεὶς ὅτι «ὑψώθη τὸ
πρόσλημμα ἀπ' αὐτῆς τῆς προσλήψεως καὶ τοσοῦτον ὥστε πῶς ταυτὸν
τῷ κτίσαντι»¹.

Ἄμεσος διάδοχος τοῦ Ἰωάννου στ' Ἀπλουχέρη κατὰ πᾶσαν πιθα-
νότητα ὑπῆρξεν ὁ Λουκάς, ἀρχιερατεύσας περὶ τὰ ἔτη 1137—1156.
Ἐν Τυπικῷ τῆς ἑλληνικῆς μονῆς Καζούλα τῆς Καλαβρίας μετὰ τὸ
μνημόσυνον τῶν ἡγεμόνων καὶ πρὸ τοῦ ἴδρυτοῦ τῆς Μονῆς ἀναγρά-
φεται: «ὑπὲρ τοῦ ἀειμνήστου πατρὸς ἡμῶν Λουκά, Πατριαρχοῦ Ἀν-
τιοχείας, κοιμήσεως, ἀνέσεως καὶ μακαρίας μνήμης αὐτοῦ, τοῦ Κυρίου
δεηθῶμεν»². Τὸ Τυπικὸν ἐγράφη περὶ τὸ 1173 μνημονεύεται δὲ ἐν
αὐτῷ καὶ ὁ πρίγκηψ Γουλιέλμος, θανὼν τῷ 1189. Ἐπομένως ἡ ἀκμὴ
τοῦ Λουκά συνέπεσε πρὸ τοῦ ἔτους τούτου. Ὡς δὲ παρατηρήθη³ ἵνα
μνημονεύηται ἐν τῇ Μονῇ ἐκείνῃ τῆς Καλαβρίας σημαίνει ὅτι συνε-
δέετο στενῶς μετ' αὐτῆς ἢ κατήγετο ἐκ τῆς Ἐπαρχίας ἐκείνης, ἐν ἣ
ἔζων πολλοὶ Ἕλληνες. Πιθανῶς ὁ Λουκάς ἐξέλεγη συνεπείᾳ τῆς μεταξὺ
τῶν Βασιλέων τοῦ Βυζαντίου καὶ τῶν Φράγκων ἡγεμόνων τῆς Ἀντιο-
χείας συνθήκης τοῦ 1137 ἢ τοῦ 1159, καθ' ἣν ἔδει νὰ ὑπάρχη ἐν Ἀν-
τιοχείᾳ Ἕλλην ὀρθόδοξος Πατριαρχὸς⁴. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μὲν Ἀθανάσιος
α' ἀπέθανε μετὰ τὸ 1134, ὁ δὲ διάδοχος τοῦ Λουκά ἐξέλεγη ἐν ἔτει
1156 δέον νὰ δεχθῶμεν ὡς ἔτη τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Λουκά τὰ μεταξὺ
τῶν ἐτῶν 1137—1156.

1. *Νικήτα Χωνιάτου*, Θεσαυρὸς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως Πατρ. Migne ἑλλ. 139, 136. Τὸ «Βασιλικὸν σημείωμα» ἐδημοσίευσεν ὁ **Γ. Σακελλίων**, Περὶ Εὐστρατίου τοῦ Νικαίας μητροπολίτου. «Ἀθήναιον» σύγγραμμα περιοδικόν, Ἐν Ἀθήναις 1875, Α, 326—333. Πρβλ. **Ζέπον**, Jus graecoromanum t. I, σ. 651 **Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου** Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, σ. 553.4.

2. Nova Patrum Bibliotheca, t. X, 2. σ. 173 παρὰ G r u m e l, ἐν ταῖς «Echos d Orient», XXXVII, 1934, σ. 54.

3. C h. D i e h l, Mélanges d' Archeologie et d' Histoire, VI, 182, σμ. 2.

4. V. G r u m m e l, Notes pour l' «Oriens Gristianus», «Echos d' Orient», XXXVII, 1934, σ. 54—55.

Διάδοχος αὐτοῦ κατὰ τὸ 1156 Πατριάρχης Ἀντιοχείας ἐψηφίσθη ὁ Σωτήριχος Παντεύγενος, ἔλλογιμώτατος κληρικός τῆς Ἐκκλησίας ΚΠόλεως, ὑπηρετῶν τότε ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συζητήσεις ζωνραὶ διεξήγοντο μεταξὺ τῶν θεολόγων τῆς ΚΠόλεως, ἀρξάμεναι ἤδη ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, ἐφ' οὗ παρουσιάσθη ἰδίως ὁ Ἰωάννης Ἰταλός, ὑποστηρίζων τὰς πλατωνικὰς φιλοσοφικὰς θεωρίας καὶ ἀντιτιθέμενος πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ¹. Ἐπὶ Μανουὴλ Κομνηνοῦ ἐπίσημός τις ἱεροκέρυξ τῆς ΚΠόλεως ὁ Διάκονος Βασίλειος, διΐστατο τὰς γνώμας πρὸς τὸν Μιχαὴλ Θεσσαλονικέα Καθηγητὴν τῆς ἐξηγήσεως τοῦ Εὐαγγελίου ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ καὶ μάγιστρον τῶν ρητόρων καὶ πρὸς τὸν Νικηφόρον Βασιλάκιον, ὁσαύτως Καθηγητὴν τῆς ἐξηγήσεως τῶν Ἐπιστολῶν Ἀπ. Παύλου ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ εὐφραδέστατον ρήτορα καὶ γονιμώτατον συγγραφέα. Ἀμφότεροι οὗτοι διετύπωσαν κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν ἐπὶ κακοδοξίᾳ, διότι ἐν τινὶ ὁμιλίᾳ του εἶπεν, ὅτι ἐν τῇ θείᾳ Λειτουργίᾳ ὁ αὐτὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ προσφέρεται θυσία καὶ δέχεται αὐτήν. Ἡ τῇ 26 Ἰανουαρίου 1156 συνελθούσα Σύνοδος ἔλυσε τὸ ζήτημα ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης τοῦ Βασιλείου. Ἄλλ' ὁ Σωτήριχος Παντεύγενος διὰ συγγράμματος αὐτοῦ, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν Πλατωνικῶν Διαλόγων², ὑπεστήριξε τὴν ἀντίθετον γνώμην, ἰσχυρισθεὶς ὅτι ἡ θυσία προσφέρεται μόνω τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι. Ἐν νέᾳ Συνόδῳ συνελθούσῃ τῇ 12 Μαΐου 1157 ἐκυρώθη ἡ ἀπόφασις τῆς προηγουμένης Συνόδου, καθ' ἣν ἡ θυσία τῆς θείας Εὐχαριστίας προσφέρεται τῇ ἀδιαιρέτῳ Θεότητι τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὁ Νικηφόρος Βασιλάκιος καὶ ὁ Σωτήριχος Παντεύγενος ἐπέμενον εἰς τὴν ἀντίθετον γνώμην, ὅθεν ἡ Σύνοδος κατεδίκασεν αὐτούς³. Ἄλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο τὸ ὑποκινηθὲν ἰδίως ὑπὸ τοῦ Σωτηρίχου Παντευγένου ζήτημα δὲν κατεσιγάσθη. Ἐκ τινος συγγράμματος τοῦ Νικολάου Μεθώνης κατὰ τοῦ ὑποψηφίου Πατριάρχου Θεουπόλεως Σωτηρίχου Παντευγένου⁴ καταφαίνεται ὅτι οὗτος κατηγορεῖτο ὡς προσκείμενος τῷ Πλατωνισμῷ. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐξηκολούθει ἢ ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου Ἰτα-

1. F. Chalandon, Jean II Comnène et Manuel I Comnène, Paris 19.2, σ. 640 ἔξ.

2. Συμπεριέλαβε τὸν Διάλογον τοῦ Παντευγένου ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Θησαυρὸς τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως ὁ Νικήτας Χωνιάτης, Πατρ. Migne ἔλλ. 140, σ. 140—148. Περὶ Α. Maïi Spici legium Romanum, Romae 1884, t. x. σ. 3—15.

3. Πατρ. Migne ἔλλ. 140, 177. Περὶ τῆς χρονολογίας τῆς Συνόδου διέλαβον ὁ Dräseke, ὁ Kurtz, ὁ Pachali καὶ ἄλλοι, «Byzantinische Zeitschrift» XV, 599. XIX, 46. «Βυζαντινὰ Χρονικά» VI, 531.

4. Δ. Δημητράκοπούλου, Ἐκκλησιαστικὴ Βιβλιοθήκη, Α, 345 ἔξ. Περὶ Dräseke, ἐν Byzantinische Zeitschrift I, 476. L. Oeconomos, Lavie religieuse dans l' Empire byzantin au temps des Comnène, et des Anges, Paris 1918, σ. 30 ἔξ.

λοῦ ἀρξάμενη πνευματικὴ κίνησις ἐν Βυζαντίῳ. Ἡ Πλατωνικὴ φιλοσοφία εἶχεν εἰσέτι τοὺς θαυμαστιάς της ἐν ΚΠόλει, ἰδίᾳ ἐν τῷ κύκλῳ τῶν θεολόγων καθηγητῶν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἔξ οὗ προήρχετο ὁ Σωτήριχος Παντεύγενος. Ὑπολαμβάνουσι δὲ τινες ὅτι οὗτος ἦτο μεταρρυθμιστὴς τῆς Ἐκκλησίας προῶτως ἀναφανείς¹. Ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν ἐπρόφθασε νὰ χειροτονηθῆ Πατριάρχης Ἀντιοχείας οὐδὲ νὰ μεταβῆ εἰς τὴν ἔδραν του. Διάδοχος δὲ αὐτοῦ ἐξελέγει ὁ Ἀ θ α ν ἄ σ ι ο ς α'. (1156—1170), ὅστις κατώρθωσεν ὡς θὰ ἴδωμεν νὰ μεταβῆ εἰς Ἀντιόχειαν.

Ἐποία τις ὑπῆρξεν ἡ θέσις τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ τῆς Συρίας ἔναντι τῆς ἐγκαθιδρουθείσης ἐν αὐτῇ λατινικῆς Ἐκκλησίας, ἐλαχίστας τινὰς εἰδήσεις ἔχομεν παρὰ τῶν χρονογράφων τῶν Σταυροφοριῶν, οἵτινες ἐν ταῖς ἀφηγήσεσιν αὐτῶν παρέσχον τὰς εἰδήσεις ταύτας². Γενικῶς περὶ τῶν ὀρθοδόξων ὁμιλοῦντες οἱ χρονογράφοι καλοῦσιν αὐτοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ διακρίνουσι τοὺς ἀραβοφώνους, οὓς συνήθως καλοῦσι Σύρους ἢ Συριάνους ἀπὸ τῶν ἑλληνοφώνων. Σαφῶς δὲ προκύπτει ἐκ τῶν ἀφηγήσεων αὐτῶν ὅτι ἐν τῇ βορείῳ Συρίᾳ ἐλαλεῖτο ἡ ἑλληνικὴ, εἶναι δὲ ὡσαύτως γνωστὸν ὅτι ἐν τῇ Συριακῇ παραλία ἡ Λαοδικία μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ καὶ Ἰωάννου Τσιμισκῆ ἀνάκτησιν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς βορείου καὶ μέσης Συρίας διετήρει ἀκραιφνῆ τὸν ἑλληνικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα καὶ ἦτο ἐντελῶς Ἑλληνικὴ Ὀρθόδοξος. Ὁ Γουλιέλμος Τύρου σαφῶς ἐσημείωσε «Laodicea a Graecis possidebatur». Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀντιοχείας ὑπὸ τοῦ Alberti Aquensis καλοῦνται Ἕλληνες, γενικῶς δὲ οἱ Φράγκοι χρονογράφοι τῶν Σταυροφοριῶν καὶ αὐτὰ τὰ Φραγκικὰ τοπογραφικὰ ὀνόματα τῆς περὶ τὴν Ἀντιόχειαν χώρας ἐρμηνεύουσιν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς, ὅπερ σημαίνει ὅτι διετηροῦντο ἔτι τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα. Συνέβη μάλιστα καὶ τὸ περιεργον τοῦτο ὡς παρατηρήθη ἤδη³ ὅτι ὁ Ἰάκωβος de Vitriaco ἐνόμισεν ὅτι ἡ ὀνομασία τοῦ παρὰ τὴν Ἀντιόχειαν Μελανοῦ ἢ Μαύρου Ὄρους, ὅπερ οἱ Φράγκοι μετέφρασαν Mons nero προῆλθεν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως νερο ἢ (nero) ἐκ τοῦ ὅτι τὸ ὄρος ἦτο ὑδατώδες (Mons nero id est aquosus Mons Nero enim Graece, aqua Latine. Simpliciter autem et laici Noire id est nigra nominant in vulgare sermone). Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἡ ἑλπίσις τῆς Ἀντιοχείας ἐπετεύχθη διὰ προσέσας τοῦ

1. M. P a c h a l i, Soterichos Panteugenos und Nikolaos von Methone, ἐν Zeitschrift für wissenschaft. Theologie, L, 1907, σ. 37 ἔξ.

2. Ἡ κυριώτερα συλλογὴ αὐτῶν ἐπιγράφεται Gesta Dei per Francos ἐκδ. Bongars, Hanoviae 1611. M i c h a u d, Bibliothèque des Croisades, 4 vol. 1830 ἔξ. Recueil des historiens des Croisades publiés par les soins de l'Académie des Inscriptions et Belles—Lettres (ἱστορικοὶ δυτικοὶ 5 vol. 1844—95 ἀνατολικοὶ, 4 vol. 1872—95. Ἕλληνες 2 vol. 1871—81, ἀρμένιοι 1 vol. 1869).

3. Π. Καραλίδου, Περὶ τῆς ἐθνικῆς καταγωγῆς τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν Συρίας καὶ Παλαιστίνης, Ἐν Ἀθήναις 1909, σ. 374 σημ.

ὑπὸ τῶν Σελτζουκιδῶν τεταγμένου φρουράρχου ἐνὸς τῶν πύργων τῆς πόλεως, ὅστις φρούραρχος ἦτο χριστιανός, τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο ἀπεδόθη διὰ τοῦ Πύρρος (Pyrrhus, Pirrus). Διάφοροι εἰκασίαι ἐγένοντο περὶ τοῦ προσώπου τούτου, ἐνομίσθη δὲ ὑπὸ τινῶν ὅτι ἦτο Ἕλλην ἀπὸ χριστιανῶν γενόμενος μωαμεθανός καὶ ὡς τοιοῦτος διατελῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν Σελτζουκιδῶν. Ἄλλ' ὁ χρονογράφος Γουλιέλμος Τύρου ἐσημείωσεν ὅτι ὁ φρούραρχος ἐκεῖνος ἦτο Ἐμίρης καὶ ὠνομάζετο Φερούζ, ὅπερ τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ Πύρρος, (Emirfeirus ἢ Emurferius ἢ Emurferus) ἀνῆκε δὲ εἰς χριστιανικὴν οἰκογένειαν τῆς Ἀντιοχείας ἐπίσημον καὶ ὀνομαστήν, καλουμένην Beni Zerra (=υἱοὶ θώρακοποιῶν) ἐχούσης κληρονομικὸν τὸ δικαίωμα τοῦ κατασκευάζειν θώρακας, ὅτι γενόμενος φρούραρχος τῶν τειχῶν τῆς πόλεως παρέδωκε τὴν πόλιν ἐξ ἐκδικήσεως πρὸς τοὺς μωαμεθανοὺς δι' ὕβριν πρὸς τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ. Ἀξιοσημείωτον ὅτι ὁ Πύρρος τὰς μετὰ τῶν Φράγκων συνεννοήσεις διεξήγαγεν ἑλληνιστὶ (Pyrrus graeco lingua finxerunt) καὶ ἐπὶ πλεόν καθ' ἃς στιγμὰς εἰσῆλασαν οἱ Φράγκοι εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ὁ χριστιανικὸς λαὸς ἵνα νοηθῇ ὅτι εἶναι χριστιανικὸς καὶ μὴ πάθῃ τι ἔκραζε Κύριε ἐλέησον (Kyrie eleison) καὶ ἄλλους ἐφαλλεν ὕμνους ἑλληνικοῦς¹.

Οἱ χρονογράφοι, ἀφορμῆς παρεχομένης ἐν τῇ ἀφηγήσει αὐτῶν, ποιοῦνται μνειάν τῶν κατοίκων τῶν πόλεων ἃς κατέκταν οἱ Σταυροφόροι ὡς Ἕλληνας καὶ Σουριάνων, Ἕλληνες δὲ καλοῦνται οἱ τὴν ἑλληνικὴν λαλοῦντες Ἕλληνες, Σουριάνοι δὲ ἢ Σύροι οἱ ἀραβόφωνοι Ἕλληνες, διότι καὶ οἱ Σουριάνοι καλοῦνται Graeci, διακρίνονταί δὲ τῶν ἄλλων ἑλλήνων κατὰ τὴν γλῶσσαν. Ὁ λατῖνος Ἐπίσκοπος τῆς Πτολεμαίδος τῆς Παλαιστίνης Ἰάκωβος de Vitriano, ὕβρισας τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Σύρους ὡς ὀρθοδόξους καὶ «ἀπίστους», ἐσημείωσεν ὅτι «οἱ Σουριάνοι ἐν κοινῇ ὁμιλίᾳ μεταχειρίζονται τὴν γλῶσσαν τῶν Σαρακηνῶν (Ἀράβων), ὡσαύτως ἐν τοῖς συμβολαίοις καὶ ἐμπορικαῖς ἐργασίαις καὶ ἐν παντὶ ἄλλῳ ἔργῳ, ἐξαιρουμένων τῶν ἱερῶν ἐγγράφων καὶ ἄλλων πνευματικῶν πράξεων, ἐν αἷς μεταχειρίζονται τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Διὰ τοῦτο ἐν ταῖς ἱερουργίαις οἱ λαϊκοὶ αὐτῶν, οἱ γινώσκοντες μόνον τὴν τῶν Σαρακηνῶν γλῶσσαν, δὲν ἐννοοῦσιν αὐτάς· ἐνῶ οἱ Ἕλληνες τὴν αὐτὴν (ἑλληνικὴν γλῶσσαν) καὶ ἐν τῇ κοινῇ ὁμιλίᾳ καὶ ἐν τῇ γραφῇ μεταχειρίζονται, ἐννοοῦσι δὲ τοὺς ἱερεῖς αὐτῶν ἐν τοῖς ναοῖς καὶ δὴ ἐν τῇ λογίᾳ γλώσσει, ἣτις εἶναι ἡ αὐτή. Τὰ τῶν Ἑλλήνων ἦθη καὶ τοὺς θεσμοὺς ἐν ταῖς ἱερουργίαις καὶ ἐν ἄλλαις πράξεσι πνευματικαῖς τηροῦσιν ἐπιμελέστατα οἱ Σουριάνοι ὑπακούουσι δὲ εἰς τοὺς Ἕλληνας ὡς εἰς ἡγεμόνας (Superioribus). Εἰς τῶν λατῖνων δὲ τοὺς Ἐπισκόπους, ὧν ἐν ταῖς διοικήσεσι διαμένουσιν, οὐχὶ ἀπὸ καρδίας ἀλλὰ διὰ στόματος μόνον λέγουσιν ὅτι ὑπακούουσι, ἐκ φόβου, δηλονότι, τῶν κοσμικῶν ἀρχόντων, διότι ἔχουσιν ἰδίους Ἐπισκόπους». Προστίθῃσιν ὁ λατῖνος χρονογράφος ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι τῆς Συρίας δὲν ἐφοβοῦντο τοὺς

1. Bongars, Gesta Dei per Francos, σ. 55.

ἀφορισμούς τῶν λατίνων διότι ἐπίστευον ὅτι οἱ λατίνοι εἶναι παραβάται τῶν διατάξεων τῆς Ἀ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου περὶ τοῦ ὑπ' αὐτῆς παραδοθέντος Συμβόλου τῆς πίστεως σχετικῶς πρὸς τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος¹.

Ὡσαύτως ὁ Ἐνεὶδς Μαρίνος Σανούτος Τορσέλας ἐπανέλαβε τὴν αὐτὴν πληροφορίαν σημειώσας ὅτι οἱ Σύροι «τηροῦσι τὰ ἦθη καὶ τὰς διατυπώσεις τῶν Γραικῶν ὡς προγόνων αὐτῶν, εἰς δὲ τοὺς λατίνους Προέδρους, ἐν ταῖς Διοικήσεσι τῶν ὁποίων ζῶσι στόματι καὶ οὐχὶ καρδίᾳ ἐπαγγέλλονται ὅτι ὑπακούουσι, διὸ οὐδὲ τοὺς παρ' ἐκείνων ἀφορισμοὺς φοβοῦνται» θεωροῦντες τοὺς λατίνους ἀφωρισμένους. Τὰς αὐτὰς πληροφορίας παρέχουσιν καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς τῶν χρόνων τῶν Σταυροφοριῶν². Ἐξ αὐτῶν δὲ καταφαίνεται ὅτι οἱ Ἕλληνες ὀρθόδοξοι τῆς Συρίας διετέλουν ὑπὸ Ἑλληνας Ἐπισκόπους καὶ κατὰ τὴν ἀπουσίαν ὀρθοδόξων Πατριαρχῶν Ἀντιοχείας ἐκ τῆς Συρίας καὶ ὅτι μόνον ἐκ φόβου τῶν κοσμικῶν δυναστῶν ἐφαίνοντο ὑπακούοντες εἰς τοὺς λατίνους Πατριάρχας καὶ Ἀρχιεπισκόπους. Ὡσαύτως ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀποδεικνύεται ὅτι λειτουργικὴ ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἀντιοχείας ἐξηκολούθει οὕσα ἡ ἑλληνικὴ. Ταύτην δὲ μετεχειρίζοντο καὶ οἱ ἄραβόφωνοι. Εἶναι λίαν χαρακτηριστικὸν τὸ ὅτι οἱ τὴν ἄραβικὴν λαλοῦντες ὀρθόδοξοι καλοῦνται ὑπὸ τῶν Φράγκων Σύροι ἢ Σουριάνοι. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἐν μὲν τῇ Ἀντιοχείᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσι οἱ Ἕλληνες ἐξηκολούθουν λαλοῦντες τὴν ἑλληνικὴν μετὰ τὴν προσηγηθεῖσαν μάλιστα ἀνάκτησιν τῆς Συρίας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, οἱ δὲ Σύροι τῆς ὑπαίθρου χώρας εἶχον ἤδη ὑποστῆναι τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἀράβων κατακτητῶν ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν, διατηρήσαντες ὁμῶς τὴν ἑλληνικὴν ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ καὶ ἐν ταῖς πνευματικαῖς αὐτῶν σχέσεσιν.

Μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου καὶ τῶν φράγκων ἡγεμόνων τῆς Ἀντιοχείας δὲν ὑπῆρχον εἰρηνικαὶ σχέσεις, ἐφ' ὅσον δὲν ἐφηρομόζετο ἡ μεταξὺ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ καὶ Βοημούνδου συναφθεῖσα συνθήκη. Ὁ διάδοχος τοῦ Ἀλεξίου Ἰωάννης Κομνηνός (1118—1143) ἀποκατέστησε πλήρη τὴν ἑλληνικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Κιλικίας καὶ προήλασε μέχρι τῆς Ἀντιοχείας, γενόμενος δεκτὸς ὡς αὐτοκράτωρ καὶ κυρίαρχος τῆς χώρας. Παρὰ τὴν πύλην τῆς πόλεως ἐδέχθη αὐτὸν ὁ

1. B o n g a r s, *Gesta Dei per Francos* σ. 1089—1090. Πρβλ. Ἄδαμ Ζοιρικαβίου, Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, κατὰ μετάφρασιν Εὐγενίου Βουλγάρου, Ἐν Πετροπόλει 1798, Β. 563 ἐξ. Π. Καρολίδου, Ἐνθ' ἄν. σ. 372 ἐξ. Χρυσστόμου Παπαδοπούλου, (Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, Ἰστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, σ. 259. 260. 315.

2. *Recueil des hist. des Croisades*, Lois, t. I, Introduction 50—51 κείμενον 26, Paris 1843, t. II, 53—55, 178—181. 209. 222. E. R e y, *Les colonies franque, de Syrie aux XII et XIII siècles*, Paris 1883, σ. 59. 60. 75—94. 273. 278 παρὰ C. K a r a l e v s k i j, art. Antioche, ἐν *Diction. d' hist. et de geographie eccles.* III, 615.

Πατριάρχης μετὰ τοῦ Κλήρου, ἐν μεγάλῃ δὲ πομπῇ καὶ μετὰ ψαλμοφιδιῶν ὠδηγήθη ὁ Ἰωάννης εἰς τὸν ναόν, ἐνθα ἐτελέσθη δοξολογία, εἶτα δὲ εἰς τὰ Ἀνάκτορα¹. Ταῦτα δὲ συνέβαινον ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν οἱ φράγκοι ἡγεμόνες Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων ἐρίζοντες πρὸς ἀλλήλους καὶ κινδυνεύοντες παρὰ τῶν Μουσουλμάνων διέτρεχον τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων². Ὁ Ἕλλην·Βασιλεὺς, μεγαλοψύχως φερόμενος, ἠρέσθη ὅπως ἀναγνωρισθῆ ἢ ὑψηλῇ αὐτοῦ κυριαρχία ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας καὶ καταστῆ εἰς αὐτὸν ὑποτελής ὁ φράγκος ἡγεμῶν, ἐβοήθησε δὲ τοὺς φράγκους ἐναντίον τῶν Μουσουλμάνων λίαν τελεσφόρως. Διατριβὴν δ' ἐν Ἀντιοχείᾳ ἔμαθεν ὅτι ἐξεργάγη στάσις τις ἐν ΚΠόλει, ὅπου ἠναγκάσθη νὰ μεταβῆ, ἀλλὰ καὶ δευτέραν φορὰν ἐξστράτευσεν εἰς Συρίαν ἐπιθυμῶν νὰ ἐπισκεφθῆ καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. Μὴ δυνηθεὶς ὁμοῦ νὰ πείσῃ τοὺς φράγκους εἰς εἰλικρινῆ συνεργασίαν κατὰ τῶν Μουσουλμάνων, ἀπῆλθεν ἔξ Ἀντιοχείας καὶ μετὰ μικρὸν ἀπεβίωσεν (8 Ἀπριλίου 1143).

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Μανουὴλ Κομνηνὸς (1143—1180) ἐζήτησε κατ' ἀρχάς εἰρηνικῶς ν' ἀναγνωρισθῆ ἢ κυριαρχία αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας διὰ τοῦ Πάπα Ρώμης, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε, ἀναγκασθεὶς δὲ νὰ προφυλάξῃ τὰ ὅρια τοῦ Κράτους κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἀρμενίων, ἀνέλαβεν ἐπιτυχεῖς ἐκστρατείας, ἐπετέθη δὲ καὶ κατὰ τοῦ μὴ τηροῦντος τὰς ὑποσχέσεις αὐτοῦ, ἡγεμόνος τῆς Ἀντιοχείας Ρενάλδου³, διότι οὗτος ἐδήλωσε ἀνηλεῶς τὴν νῆσον Κύπρον καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ὑποστῆ τὴν ἐσχάτην τῶν ταπεινώσεων. Κατὰ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Ἰωάννου Κιννάμου ὁ Ρενάλδος «ἀφαιρεῖται μὲν τὴν καλύτεραν τῆς κεφαλῆς, γυμνώσας δὲ τὴν χεῖρα ἄχρι καὶ εἰς ἀγκῶνας αὐτοῦς, ἀνυπόδητος σὺν τῶν μοναχῶν πολλοῖς διὰ μέσης τῆς πόλεως πορευόμενος ἐπὶ Βασιλέα παραγίνεται. Ἐξῆπτο δὲ αὐτῷ τοῦ μὲν τραχήλου καλῶδιον, χεῖρὶ δὲ τῇ ἐτέρᾳ ξίφος ἐφέρετο». Ὁ Βασιλεὺς ἐκάθησεν ἐπὶ λαμπροῦ βήματος, ὅπισθεν τοῦ ὁποῖου καὶ μακρὰν αὐτοῦ ἐστάθη ὁ οἰκτρὸς Ρενάλδος. Οἱ λατῖνοι μοναχοὶ ἐγονυπέτησαν πρὸ τοῦ Βασιλέως γοερῶς παρακαλοῦντες αὐτὸν νὰ δεχθῆ τὸν Ρενάλδον. Καὶ τέλος καμφθεὶς ὁ Ἕλλην Βασιλεὺς ἐδέχθη αὐτὸν οὕτω τεταπεινωμένον. Ἐκ τῶν ὑποχρεώσεων δὲ ἃς ἀνέλαβεν ὁ ἡγεμῶν ἦτο ὅτι ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας ἔμελλε νὰ ἐκλέγηται ἐκ τῶν ἐλλήνων ὀρθοδόξων καὶ ἀποστέλλεται ἐκ

1. Τὰ κατὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Βασιλέως περιέγραψεν ὁ **Γουλιέλμος Τύρον**, *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum* XV, 3 ἐν *Recueil des historiens des Croisades. Historiens occidentaux*, t. I, σ. 658—9.

2. F. C h a l a n d o n, Jean II Comnène et Manuel Ier Comnène. σ. 390 ἐξ. L. B r e h i e r, *L' Eglise el l' Orient au moyen age*, σ. 101 ἐξ. A. V a s i l i e v, *Histoire de l' Empire Byzantin*, II, 51 ἐξ. **Παπαρηγοπούλου**, *Ἱστορία*, Δ', β, 117 ἐξ.

3. Ὁ Ρενάλδος κατέλαβε τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἀντιοχείας, διότι συνεξέυχθη τὴν χεῖραν τοῦ ἡγεμόνος Ραιμούνδου.

ΚΠόλεως εἰς Ἀντιόχειαν¹. Μετὰ τοῦτο κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1159 εἰσῆλθεν εἰς Ἀντιόχειαν ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς ἐν θριάμβῳ συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν φράγκων ἡγεμόνων. Προηγῆθη δὲ αὐτοῦ ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰωάννης Ἀθανάσιος Α', ὅστις ἐνδεδυμένος τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν ὑπεδέχθη μετὰ τοῦ Κλήρου τὸν Βασιλέα ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ τοῦ Ἁγ. Πέτρου, ἐνθα ἀνεπέμφθη δοξολογία πρὸς τὸν Θεόν. Ἐπηκολούθησαν μεγάλαι ἑορταὶ τοῦ λαοῦ². Ἐξ Ἀντιοχείας ὁ Μανουὴλ ἐπανακάμπτων ἐπέτεθη κατὰ τοῦ Ἐμίρου τοῦ Χαλεπίου Nour-ed-Din, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ δεχθῆ τοὺς ὑπαγορευθέντας ὄρους συνθήκης καὶ ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἑλληνικὴν ἐπικυριαρχίαν ἐπὶ τοῦ Ἐμιράτου τοῦ Χαλεπίου.

Τῇ 25 Δεκεμβρίου 1161 ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἐν ΚΠόλει ὁ Βασιλεὺς Μανουὴλ ἐστέρφη τὴν Γαλλίδα Μαρίαν θυγατέρα τοῦ Ραιμούνδου Ἀντιοχείας. Τὸ μυστήριον ἐτέλεσεν ὁ Πατριάρχης ΚΠόλεως Λουκάς (1156—89) συμπαραστατούμενος ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Σωφρονίου γ' (1137—1171) καὶ τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἰωάννου Β' Ἀθανάσιου³. Ἐν ΚΠόλει εὐρισκόμενος οὗτος μετέσχε τῆς κατὰ τὴν 20 Φεβρουαρίου 1170 συνελθούσης πρὸς ἐξέτασιν τῶν κατὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Δημητρίου Λάμπης κατηγοριῶν⁴, μετὰ τοῦτο δ' ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. Ἄλλ' ὁ λατίνος Πατριάρχης Ἀμαλάρικος θυμωθεὶς ἀπεμακρύνθη τῆς Ἀντιοχείας καὶ ἐξέδωκε κατ' αὐτῆς ἀφορισμὸν (interdictum). Τῇ 22 Ἰουνίου 1171 μέγας σεισμὸς συνειράξε τὸ ἔδαφος τῆς Ἀντιοχείας, καθ' ἣν ὥραν ὁ Πατριάρχης Ἰωάννης Ἀθανάσιος ἐτέλει τὴν θείαν λειτουργίαν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγ. Πέτρου. Ὁ Πατριάρχης ἐπληγῶθη θανασίμως, οἱ δὲ ἱερεῖς μετὰ πολλῶν ἐκκλησιαζομένων ἐφρονέθησαν⁵.

1. Ὁ Ἰωάννης Κίνναμος, ἐνθ' ἀν. σ. 183 περιγράφας τὸν ἐξευτελισμὸν, ὃν ὑπέστη ὁ Ρενάλδος ἐνώπιον τοῦ Μανουὴλ προσέθηκεν ὅτι δι' ὄρκων ἄλλα τε πολλὰ οὗτος ἐδέχθη. ὅσα ἠξίωσεν ὁ Μανουὴλ, «καὶ δὴ καὶ ἀρχιερέα ἐκ Βυζαντίου εἰς Ἀντιόχειαν κατὰ ἔθος πέμπεσθαι τὸ παλαιόν».

2. Chalandon, Jean II Commène et Manuel Commène, σ. 451—452. Chlumberger, Renauld de Chatillon σ. 11. L. Brehier, l'Église et l'Orient au moyen âge, σ. 109. Vasiliév, Histoire de l'Empire byzantin, II. 68. 69. E. Honigmann, Die Ostgrenze, σ. 133 ἐξ. Παπαρρηγοπούλου, Ἱστορία, Δ, β, σ. 133.

3. Ἰωάννης Κίνναμος, Ἱστοριῶν Βιβλ. Ε, 4, σ. 211.

4. Αὐτόθι, Βιβλ. Ζ, 2, σ. 251 ἐξ L. Petit, Le Synode de 1166 et ses derniers adversaires ἐν τῷ περιόδ. Βυζαντινῷ Χρονικῷ, Πετροπόλεως 1904, XI, σ. 477—493. Εἰς τὸν Ἀθανάσιον τοῦτον Ἀντιοχείας ἀνήκει πάντως ἡ Διήγησις περὶ τῆς ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου τῆς Πάτμου, Κυρίλλου Βοΐνη, Ἀκολουθία ἱερά... τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Χριστοδούλου, Ἀθήνησι 1884, σ. 134—225.

5. Schlumberger, Renauld de Chatillon. σ. 174. Michelle Syrien Chronique ed. Chabot III, 326—332.

Μετὰ τὸν Ἀθανάσιον, Πατριάρχης Ἀντιοχείας ἐχορημάτισεν ὁ Κύριλλος β', (πρὸ τοῦ 1173—πρὸ τοῦ 1183). Ἐκ τοῦ βίου τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Λεοντίου (1170—1190) μαθαίνομεν, ὅτι αὐτός, ἐν ΚΠόλει εὐρισκόμενος, παρέστη μετὰ τοῦ ΚΠ. Θεοδοσίου α'. (1178—1183) εἰς τὰς τελευταίας ἐπιθανατίους στιγμὰς τοῦ Κυρίλλου Ἀντιοχείας καὶ τὰς ἐξιτηρίους ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Θεὸν δεήσεις ὑπὲρ τούτου¹. Δεδομένου ὅτι ὁ Θεοδοσίος ἀπέθανε τῷ 1183 εἶναι προφανές ὅτι ὁ Ἀντιοχείας Κύριλλος ἐτελεύτησε τὸν βίον πρὸ τοῦ 1183. Μετέσχε δὲ ὁ Κύριλλος μετὰ τοῦ Ἱεροσολύμων Νικηφόρου (1166—1170) τῆς ἐπὶ Πατριάρχου ΚΠόλεως Μιχαὴλ γ'. (1170—1177) πράξεως τῆς μεταθέσεως τοῦ Ἀγκύρας Μιχαὴλ εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Κερασσοῦντος². Ἡ μετάθεσις ἐγένετο τῆς 2 Ἰουλίου, ἡμέρα Δευτέρα, χωρὶς νὰ δορίζηται τίνος ἔτους, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι προῦκκειτο περὶ τοῦ ἔτους 1173, ὅτε ἡ 2 Ἰουλίου συνέπεσε Δευτέρα³. Κατὰ ταῦτα ὁ Κύριλλος ἐχορημάτισε Πατριάρχης Ἀντιοχείας πρὸ τοῦ 1173 καὶ ἐτελεύτησε τὸν βίον πρὸ τοῦ 1183.

(συνεχίζεται)

---

1. Βίος τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Λεοντίου, Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, συγγραφεὶς παρὰ Θεοδοσίου μοναχοῦ τοῦ Κωνσταντινουπολίτου. Παράρτημα τῶν Λόγων Πανηγυρικῶν ἰδ' τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Φιλαδελφείας Μακαρίου τοῦ Χρυσοκεφάλου, Ἐν Κοσμοπόλει, (Βιέννη) 1793. σ. 430. 431. Ὁ βιογράφος τοῦ Λεοντίου διηγεῖται ὅτι αὐτὸς τε καὶ ὁ ΚΠόλεως Θεοδοσίος ἐξώρχισαν τὸν Ἀγγελὸν ἵνα παραλάβῃ ταχέως τὴν ψυχὴν τοῦ ἐπὶ ἡμέρας μὴ δυναμένου νὰ ἐκπνεύσῃ Κυρίλλου.

2. Περιηδ. «Ὁρθοδοξία» ΚΠόλεως, τ. Ε'. σ. 543—544.

3. V. G r u m e l, Notes pour l' Oriens Christianus, «Echos d' Orient» XXXVII, 1934, σ. 54.